

DUZBY

ԳԱՂԵՍ ԿՐԻՍՏԵԱՅ

Գրական, Գիտական
ԵՒ
Գեղարվեստական

ԺԷ. ՏԱՐԻ
ՆՈՐ ՀՐԶԱՆ թԻԻ 4

4.961.12.45.50 2034

17.1 + 17.09 175.5

STAFF & SUB-EDITOR

207.173 221.7308-082

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

二、三、四、五、六、七、八、九、十、十一、十二、十三、十四、十五、十六、十七、十八、十九、二十、二十一、二十二、二十三、二十四、二十五、二十六、二十七、二十八、二十九、三十、三十一、三十二、三十三、三十四、三十五、三十六、三十七、三十八、三十九、四十、四十一、四十二、四十三、四十四、四十五、四十六、四十七、四十八、四十九、五十、五十一、五十二、五十三、五十四、五十五、五十六、五十七、五十八、五十九、六十、六十一、六十二、六十三、六十四、六十五、六十六、六十七、六十八、六十九、七十、七十一、七十二、七十三、七十四、七十五、七十六、七十七、七十八、七十九、八十、八十一、八十二、八十三、八十四、八十五、八十六、八十七、八十八、八十九、九十、九十一、九十二、九十三、九十四、九十五、九十六、九十七、九十八、九十九、一百。

Dr. H. F. HEBBES

REFUSÉ

61. 右以SCE生成

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

UNION 244

Գրեալոն ՆԱԸՆ-ԴԵՄԻԿԵԱՆ, ԿՊՈԼԻ

ԳՐԱՏՈՒՆ ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՆ

Այլատուած ու երկարօրէն մտածուած լայն ծրագիրի մէջ արդիւնքն է Նշան-Պապիկեան Մատենագրանը, որ կրկին նպատակ մը ունի.

1.—Հաւաքել մեր կարելոք գրողներու հաս ու հան ցրուած զործերը, որոնք բերքերու վաղանցուկ կեանքին մէջ կարուած են, ու զանոնք իրենց վերջնական ձևին, գիրքի ձևին տակ հրատարակել:

2.—Հրատարակել նաեւ մեր գրողներէն լատ մը անտիպ զործեր եւ այս կերպով զբոսն քլլալ որպէս զի իրենց մտածումին ամբողջական արտայայտութիւնը տան երկարալուծ աշխատութիւններու մէջ: Եւ.

3.—Օտար նքառակերտները, բարգմանութիւններով ժամբայցնել, զոմաքով որ որպէս կարելի է ուղղակի ինտերքրներէն լլլան առանց:

Այս մատենագրանին մէջ հրատարակուած են վերջէն հիմա

Յ. Զ. ՍԱՍՏՈՒՐ.—ՅԱՐԱՐԱՆ (խրոնոմետր, 1892—1902), 96 էջ, 1902

Լուսարկի վրայ 5 զրդ.

Տպագրութիւն վրայ 10 "

ՍՈՒՆԵՆ ԿԱՐԿԱՅԵ.—ԴՐՈՒՍԻՆԵՐ, 214 էջ, 1904

7 1/2 "

Ս. Ա. ՊԱՐՍԱՆԵԱՆ.—ԱՆՐԱՋԱՆԻ (խրոնոմետր, 77 էջ, 1904

5 "

Պատրաստուելու վրայ են լաք մէջ զործեր. որոնց մասին նետգնետ տեղեկութիւններ պիտի տանք:

Այս զործերէն զատ Նշան-Պապիկեան գրատունը մտադրած է հրատարակել նաեւ զպրագական դասագիրքերու ամբողջական լաք մը, որոնք, բոլորովին նոր ուղղութիւններու, մերտօի ու ծրագիրներու տակ պատրաստուած, պիտի կարենան ցանցնել, ինչ որ հիմա կը փնտռուի ու եւ է նոր դասագիրքի մէջ: Ուրախ ենք ըսելու որ մեր ուսուցիչները գնահատելով մեր ջանքերը պէտք եղած ընդունելութիւնը րրին տալին անգամ հրատարակած նրկաւ գործերնու:

Այս լաքին հրատարակած ենք՝

Զ. Ս. ԽԱՆՏԵԱՆ.—ՄԱՅԻՐԱՆԱԳՐԱՐՈՒՄԻՆ, Միջին Դասարանցի, 1902,

266 էջ, 5 զրդ.

Մաշտոցի մատենադարան Օսմ. Կայսրութեան, 1902

5 "

Հետգնետ պիտի հրատարակուին մնացեալ լաքերը:

ՇԱՀԻԿ

ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԵՍ

ԺԷ. ՏԱՐԻ (569) — ԹԻԻ 4

25 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1904

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏԻՆ ԱՊԱԳԱՆ

Հայ գրագէտին նիւթական ու բարոյական վիճակը ներկայացնելէ վերջ, թերացում մը պիտի ըլլար անոր ապագան մութի մէջ թողուլը: Պէտք ենք գիտնալ տակաւին թէ նիւթապէս ու բարոյապէս անհրապոյր ասպարէզի մը տաժանքին ենթարկուած այդ մարդուն աշխատութիւնը ո՞ւր կը յանգի, թէ ի՞նչ արդիւնք կ'ունենայ նախ իր ապրած միջոցին, յետոյ իր մահունէն ետքը, եւ թէ ի՞նչ է արժէքը այն հռչակին որուն իր անունը կրնայ առարկայ դառնալ գերեզմանին փակուելէն վերջ:

Հետեւինք ուրեմն այն կեանքին՝ զոր պիտի անցընէ դրչի ասպարէզին մէջ, չըլապատուած նիւթական ու բարոյական վարձատրութեան այն պայմաններով՝ զորս մանրամասնեցինք արդէն: Այդ ասպարէզը զինքը պիտի դատապարտէ ընդմիշտ անձկալից օրեր անցընելու վաղուան հացին նկատմամբ: Երբեք չպիտի կրնայ ապրուստը ապահով դալ, նոյն իսկ միակ ամսուան մը կարճատեւ ընթացքին համար: Այսօր աշխատակցութիւններ, չա՛նու աղբիւրներ ունի ձեռքը, վաղը կրնայ ամէնքը մէկէն վրայ տալ եւ ակամայ անգործութեան մը, հետեւաբար՝ անօթութեան դատապարտուիլ: Իր ասպարէզը գլխաւորաբար լրագրութեան մէջ պիտի սահմանափակուի, եւ աշխատաւոր մարդու մը համար չկայ գործ մը այնչա՛փ անկայուն՝ որչափ որ է լրագրութիւնը: Շատ քիչեր կրնան անոր յարմարիլ, եւ ամէնէն աւելի յարմարողներն իսկ չեն կրնար ապահովութեամբ ըսել թէ վստահ են իրենց յարաբերութեանց տեւականութեան մասին: Բարեկամ ձեռքը զոր այսօր կը սեղմեն նոյն խմբագրութեան մէջ, վաղը՝ պզտիկ նկատումով մը՝ կրնայ թշնամիի մը վատ թաթը դառնալ. անկեղծ ընկերը որուն այսօր սրտերին կը բանան աննկատ՝ վաղը կրնայ իրենց գուրը

փորել: Լրագրապետը որ այսօր զինքը կը շահագործէ գործին դա-
լուն համար, վաղը կրնայ երթաւ բարով ըսել իրեն, իր քսակին
կամ նկատումներուն աւելի յարմար մարդու մը հանդիպելով: Եւ
կամ ինքն իսկ, օրին մէկը իր երեւակայածին բոլորովին հակառա-
կը կը գտնէ թերթն ու հրատարակիչը, ու կը հեռանայ ինքնակամ,
անգամ մըն ալ անոնց չմերձենալու մտադրութեամբ:

Այս ամէն պատահականութեանց դէմ կը մաքառի՝ եթէ հո-
գին ամուր է, ու կամքը զօրաւոր: Օր մը հոս կը մնայ, օր մը
հոն, միշտ մաքուր անկիւն մը գտնելու համար այդ սպարէզին
մէջ, թողլով որ ուրիշներ իրենց ուղած կերպով առաջ տանին
գործ մը՝ որու մասին այնչափ բարձր իտէալներ ունի ինք: Այդ
աստանդական կեանքը սակայն կ'ուտէ զինքը: Իր թափառումնե-
րուն մէջ, մնասողը միշտ ինք կ'ըլլայ: Անգործ է այսօր ու գրպա-
նը դրամ չկայ. կը ստիպուի առաջարկուած ո՛ր եւ է վարձատրու-
թիւն չարհամարհել, որչափ որ ալ աննշան ըլլայ: Եթէ սկզբունք-
ները չուզէ զոհել նոյն իսկ այդ պարագային, գոնէ բաւական կը
տուժէ նիւթական շահու տեսակէտէն, մտածելով թէ տրուած
քիչը առնելը միշտ լաւ է անօթի մնալէն, եւ յարմարագոյն առթի
մը սպասումին մէջ կը ձգէ որ ուղածնուն պէս շահագործեն զին-
քը: Առիթը սակայն չի գար: Վաղը միւս օր, ձեռքի գործը կրնայ
կրկին թռիլ, եւ ահա միեւնոյն թափառումներն են որ կը վերսկը-
սին, միշտ միեւնոյն ելքին յանգելու համար:

Ու մինչդեռ այդպէս կը մաքառի, մինչդեռ այդպէս կը տա-
պալտի ասպարէզի մը մէջ որ իբր անտանելի՛ շատ քիչ նմաններ
միայն կրնայ ունենալ, տարիները կ'անցնին առանց ինքզինքնին
զգացնելու: Ահագին ժամանակ անցուցած է այդ կեանքին մէջ,
եւ իրեն անանկ կու գայ թէ տակաւին հագլել երէկ սկսած է: Օր
մը, երեսունը անցընելէն վերջ, երբ առաջին ձերմակ թելերը ինք-
զինքնին կը յայտնեն քունքերուն կատարէն, վերջապէս կը զգայ
թէ ի՛նչ կորսնցուցած է: Կը մտածէ թէ այնքան տարիներու աշ-
խատութիւնը մինչեւ այդ օրը կրնար շատ նախանձելի դիրքի մը
հասցնել զինքը, կրնար նիւթական շատ փայլուն վիճակ մը պար-
գեւել իրեն, եթէ երբեք զայն ուրիշ ասպարէզի մը մէջ սպառած
ըլլար: Ապահովաբար ո՛չ խելքը պակսած էր իրեն, ո՛չ ձեռներէ-
ցութիւնը, ո՛չ ալ ճարպիկութիւնը: Այս ամէն յատկութիւններով
որ գործին մէջ չպիտի կրնար յաջողիլ, մանաւանդ այդքան տա-
րիներու աշխատութեամբ մը: Պահ մը կ'ուզէ ընկրկիլ, բայց ալ
անգամ մը ոտքը մտած է ճախճախուտին մէջ, քանի՛ փորձէ ա-
զատիլ, այնքան աւելի խորը պիտի մխուրի եւ լետոյ, ի՞նչ կրնայ
ընել քառսունին մօտենալէ վերջ: Տարիներու այդ սպառիչ աշ-

խատուութիւնը մարած է իր երիտասարդութեան խանդը: Զգուած է ամէն բանէ, եւ ահռելի յոռետես մը դարձած. ստոյիկ ճակատադրեան՝ զոր ալ ոչ մէկ յոյզ, ոչ մէկ խինդ, ոչ մէկ խտէալ կը հըրդեհէ: Ո՛չ նոր ասպարէզի մը կրնայ վարժեցնել ինքզինքը, ոչ ալ ուրիշ գործի մը հետամուտ ըլլալ: Դրչի ասպարէզը տեսակ մը լլկիչ, մահացու ախտ դարձած է իրեն համար. ճակատագիր մը կը նկատէ զայն, եւ անոր մէջ կը մնայ, հակառակ իր հիասթափութեան, հակառակ այն ատելութեան զոր սկսած է սնուցանել աւոր մասին: Արդէն անգամ մը որ հիասթափումը սկսի, կեանքն իսկ կը դադրի իրեն տալէ մինչեւ անգամ ամէնէն տարրական անուշութեանց վայելքը. ա՛լ անկէ ետքը, հիւսթական ու բարոյական անկեալ վիճակի մը տուայտանքը ունի ներկային համար, եւ ապագային համար ալ հեռանկարը իրմէ չա՛տ աւելի տաղանդաւոր գրողներու՝ որոնք անօթի մեռած են՝ դժբաղդ կեանք մը անցընելէ վերջ:

* * *

Օր մը, վերջապէս Հայ գրագէտն ալ կը մեռնի, յաճախ առանց իսկ միակ հատոր մը հրատարակած ըլլալու: Մօտաւորապէս կէս դարու աշխատութիւն մը ձգած է ետին, բայց այդ աշխատութիւնը թաղուած մնացած է լրագիրներու փոշոտ հաւաքածոներուն մէջ, եւ ոչ ոք տրամադրութիւն կը զգայզանոնք խուզելու մտամիտփ, որպէս զի անթերի գնահատութեամբ մը սահմանէ գրականութեան ու համայնքին ըրած կորուստին ճշմարիտ աստիճանը:

Ասիկա սակայն չենթադրեր թէ իր մահը աննշան կ'անցնի: Ընդհակառակը, ամբողջ շարաթ մը, երբեմն նոյն իսկ ամբողջ աւիւ մը օրուան մարդը կը մնայ տակաւին իր մահուընէն վերջ, կենսագրութիւն, խմբագրական յօդուածներ, գնահատականներ, յիշատակներ, պարսաւներ, քննադատութեան անունով ներկայացուած կտորներ, վերջապէս ամէն օրաթերթ, ամէն պարբերական մէյ մէկ կամ աւելի աշխատակից կ'ունենայ, որոնք չեն ուզեր լռութիւն պահել գրագէտին մահուան նկատմամբ: Պարսաւողն ու փառաբանողը հաւասար եռանդով մը կը փարին իր անունին. իր վրայ խօսողներուն մէջ կան որ հին հաշիւներու կարգադրութեան համար գրիչը ձեռք առած են, կան որ ներկայի նրկատումներ ու հաշիւներ ձեւի բերելու մտքով զինքը կը գովեն կամ կը ձաղկեն, կան որ պարզապէս գրելու նիւթ չունենալնուն համար իր անունը թուղթի մը ճակատը կը տողեն իրր վերնագիր:

Կը հասկցուի անշուշտ թէ այս պայմաններուն մէջ, ճշմարիտ, աննկատ եւ անկեղծ գնահատութիւն մը մեռնողին իսկական մեծութեան մասին, բացարձակապէս անկարելի կը դառնայ: Նոյն

իսկ ամէնէն աւելի անկեղծները որոնք իր մահուան յօդուածներ կը նուիրեն, թերի՝ հետեւաբար սխալ գնահատութիւն մը պիտի ընեն, քանի որ մեռնողին իսկական արժէքին նկատմամբ իրենց յայտնած գաղափարը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ խտացումը այն տըպաւորութեանց, զորս անոր գրական արտադրութիւնը մաս առ մաս թողած է իրենց մօքին վրայ, 30-50 տարիներու ընթացքի մը միջոցին։ Այդ տպաւորութիւնները սակայն՝ լայնաթօշ գնահատականի մը համար չատ անյարմար հիմեր միայն կրնան ըլլալ։ Նախ որ օրը օրին կրուած տպաւորութիւններ բոլորովին անեղծ չեն մնար 30-50 տարի վերջ։ յետոյ մարդ միեւնոյն գործէն կրնայ տարբեր տպաւորութիւններ կրել, մտքի ու հոգիի տարբեր տրամադրութիւններ ունեցած միջոցին։ Հետեւաբար՝ ամբողջական գնահատութեան մը համար անհրաժեշտ հարկ կը ծագի գրողին բոլոր գործերը կրկին աչքէ անցընելու, փնտռելու բոլոր այն նիւթական ու բարոյական պայմանները որոնք կրնան ազդած ըլլալ անոնց արտայայտութեան եղանակին վրայ, եւ կամ զանոնք ձեւափոխած, խաթարած։ Եւ ասիկա՝ առանց երբեմնի տպաւորութիւններէ ազդուելու։ Ուրիշ կերպ կատարուած գնահատութիւն մը միշտ թերի, կիսատ, սխալ ու բնականաբար՝ նշանակութենէ զուրկ պիտի մնայ, եւ մեռնողին համար բանի մը չծառայելէ վերջ, գէշ առաջնորդ մը պիտի ըլլայ բոլոր այն վերջէն գալիք գրողներուն, որոնք իրենց նախորդներուն վրայ գաղափար մը կազմելու համար, անոնց ժամանակակիցներուն գնահատութիւնը պիտի փնտռեն։

* * *

Օր մըն ալ, Հայ գրագէտին մահը պիտի զաղրի այժմէութիւն մը ըլլալէ։ Անկէ անդին, մոռացման քօղ մը յաւիտենապէս պիտի ծածկէ անոր անունը, որ ալ հաղիւ թէ չորս հինգ տարին անգամ մը յիշատակուելու բաղդին պիտի արժանանայ։ Իր գործերը պիտի մնան հոն ուր որ կը գտնուին, լրագրի այն գերեզմանային հաւաքածոներուն մէջ, որոնցմէ երբեմն երբեմն, հաղիւ թէ պզտիկ հատուած մը կամ օրուան խփղրի մը պատշաճող կտոր մը կրկին լոյս աշխարհք գալու բաղդաւորութիւնը պիտի ունենայ իբր «Մոռցուած էջ» մը։ Իր կէս դարու աշխատութիւնը այդպէսով պիտի մոռցուի, սերունդներ պիտի կրկնեն, պիտի հոլովեն իր անունը, առանց իր իսկութեան նկատմամբ գաղափար մը ունենալու, որովհետեւ երբեք չպիտի կրնայ ամբողջական եւ անկեղծ ներկայացման մը առարկայ դառնալ։ Շատ չատ, զինքը սիրող մը պիտի ծանուցանէ թէ քիչ ատենէն հսկայ ուսումնասիրութիւն մը պիտի հրատարակէ իր մասին, թէ առ այդ՝ իր բոլոր գործերը կը քննէ,

անտիպ հատուածներ գտած է, եւայլն: Տարի մը վերջ, այդ ուսումնասիրութիւնը տակաւին չէ հրատարակուած. հինգ տարի վերջ՝ նոյնպէս: Տասը տարի վերջ, մօտ ատենէն հրատարակուելու նոր խոստում մը որ կրկին չի գործադրուիր: Վերջապէս, քանի մը տարի ալ ետքը, թերեւս առաջին մաս մը պիտի երեւայ այդ ուսումնասիրութիւնէն, մեծ մասամբ կենսագրական արդէն իսկ ծանօթ տեղեկութիւններով միայն լեցուած: Բայց մէկ մաս մըն է, ուրիշ չկայ. անոր յաջորդը ողջունելու համար տամբհինգ տարուան նոր սպասում մը պէտք պիտի ըլլայ, եթէ ոչ աւելի:

Հայ գրագէտին վայելած նիւթական ու բարոյական խառնելութեանց տեղեկանալէ վերջ, ահա ձեզի այն առաւելութիւններն ալ զորս պիտի վայելէ իր մահուրէն ետքը: Ընդունինք որ յետ մահու արժանանալիք փառքն ու համբաւը ներքնապէս ճիշդ այն արժէքը ունին զոր սահմանեցինք արդէն իր կենդանութեանը միջոցին գտնելիք նիւթական ու բարոյական վարձատրութեանց համար:

ԱՐԱՍ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

ՄԵՌԵԼԻՆ ՈՏՔԵՐԸ

(ԱՐՏԱՍԱՆԵԼԻ ԿՏՈՐ)

* * *

Ինչպէս ամեն միտք ու ծաղիկ, աստուծոյ
իրեն յատուկ համեմ, հոսն ունի ու շրնորհ,
Այնպէս ամեն ցեղի մարդիկ ալ տարբեր
Նշկարագրի, խառնըւածի հզօր քափեր,
Ինքնասիւս դրոշմ, բարեւ ունին անկրկան
Որոնք տղան, տեւեն միևնույն գերեզման:
Բարեւ ալ կան զոր չեղծանէր Մա'հն անգամ . . .
— Ձեք հաւատար քերեւ . . . : Ահա եւ կուգամ
Ձեզ պատմութիւնն ընէր դեպքի մ'իրական
Որուն եւ եւ ականատեսն ու վրկան:
Ըսածիս փաստ, ապացոյց ու զօրավիճ'
Լըսեցեք զայն, դո՛ւք ալ պիտի համոզուիք:

* * *

Ծովեզերեայ քաղաք մը, ո'չ շատ հեռու,
Ամառանոց գացած էի եւ հերու:
Սիրուն, զըւարթ, պարեգներու մեջ ծպտուն
Քաղաք մըն էր ուր ընդ ամենն հարիւր տուն
Յոյներ կային եւ յիսուն տուն ալ Հայեր:
Հոն, Յոյնն Հայուն միջոց հաշտ աջնով կը նայէր,

Հայն ալ Յոյնիկն, իր զգոյշ, ազնիւ վարմունքով
 Սիրել սրած էր ինկզիկնէն ու, քովէ քով,
 Մըտերմար կենակցելով անխըսիր,
 Ո՛չ վեճ ու կազ կար մեղերնին, ո՛չ խնդիր:
 Մինչդեռ մերոնք, քաշողի պէս քուն մը խոր,
 Չէին սիրեր խաղ, պար, գիւնի, երգ, ժրխոր,
 Եւ ինչպէս միշտ, տունն ու շուկան, գերդ խըխունջ,
 Կ'ապրէին կեանք մ'ինկնամփոփ ու լուռ ու մունջ,
 Իրենց դրացի ուրախ Յոյներն ալ անդին
 Թափովն իրենց քընայասուն եռանդին,
 Զըւարթ ու շէն, երգ ու պարով ուսոսուն,
 Թնդացնէին փողոց, պարտեզ, գիւնեսուն:
 Մեկ խօսքով, մինչ, ցերեկ գիշեր կարճ երկար,
 Հայն անփոփոխ կ'աշխատէր կամ կը . . . խոկար,
 Յոյնն, ուսոսուն ցեղի տպար ու պակեր,
 Կը պոռչըսար, կը ճնկէր ու կը ցակէր . . . :
 — Ըսեմ թէ հոն, լոկ կըրօնի պաշտաման
 Բաւելու չափ, Յունաց ժամուն ո՛չ նըման,
 Փայտաշէն, փոքր Հայու մասուն մըն ալ կար,
 Ու պանդուխտ ալ քահանայ մը, Տէր Մակար,
 Որ, հըռ գործիք Պաղտատար մենձ աղային,
 Կըրօնական, կըթական ու քաղային
 Ամեն պէսքի—տղէք քայց ո՛չ իմաստակ—
 Հոգ կը տանէր ու կը հասնէր, ծո՛ւռ շիտակ:

* * *

Առաւօտ մը, որ կը փրչէր խիտ հարաւ,
 Ծովն, եզերքին մօտ մարդու դիակ մը քերաւ,
 Դիակ մ'ահռելի, ուռած, նեխած, կա՛փ-կանաչ,
 Այ՛, փք, քերան՝ հալած, կորած, անճանաչ:
 — Իրար անցան այր, կիւն, մանուկ, ծեր անկար.
 Բաղափէն, Հայ թէ Յոյն, պակաս մարդ չիկար,
 Օտար մ'էր ան, քրիստոնէայ մ'հաւատար,
 Զամբորդ քերեւս եւ կամ ձկնորս, նաւաստի,
 Ոճիրի զոհ եւ կամ դժբաղդ մ'անկասկած
 Փոքրորկի մեջ արկածով մը ծովն ինկած:
 — Հարկ էր շուտով տանիլ յանձնել զայն հողին.
 Սակայն, կըրօնէն, ազգութիւնը մեռնողին
 Ի՛նչ էր, ո՛վ էր, ո՛վ կը ճանչար, ո՛վ գիտէր,
 Հայն էր թէ Յոյնն որ պիտ' ըլլար անոր տէր
 Եւ իր ծեսով կարդար վըրան ու քաղէր . . . :

Բոյոր փառաքան — աշխարհական ու կրդեր,
Ոսֆի վրայ, խոււք խոււք, հոս հոն, ոգեւոր —
Կը ցնցուէր յոյզով, կիրքով մ'անսովոր . . .
Սակն ասեւ եղբոր պէս հաշտ, համաձայն
Իրարու հետ կենցաղ վարող Յոյնն ու Հայն
— Տէր պապա՛ն ալ, քարտուկե՛րն ալ երկու —
Կ'սկըսէին սկուայ ցոյց տալ մէկ մէկու,
Դա՛ւճ այն դիակին շուրջն հաւաքուած խուռնամիտիս
Կը պոռային, կը պնդէին փոխն ի փոխ . . .
Եւ ֆի՛չ մըն ալ պիտի ծագէր մեծ կրքի . . .
— Երբ, անդիսէն, ձիւնասպիտակ հերամիտիս
Ծերունի մը առաջ անցաւ հանդարտիկ.
«Տըղա՛ք, ըսաւ. ըրե՛ք վայրկեան մ'ի՞նձ մըսիկ.
Կ'ուզե՛ք գիտնալ թէ այս թըշուառ ծովամոյն
Մարդն ազգաւ ի՞նչ էր իրապէս, Հա՛յ թէ Յոյն.
Այդ մութ գաղտնիքն, Է՛հ, կը յուծուի հեշտօրէն . . .
Դացե՛ք, ըսե՛ք որ լաթերնա մ'հոս քերէն . . . :
— Դիակին ճիշդ փոլ նըւագարանն երբ եկաւ,
Ծերունին հարցուց. «Սիրքօ ունի՛ք դուք հարկաւ :»
— «Ունի՛նք, հապա, ըսաւ քերողն, եւ ի՛նչ նոր,
Եղանակն ի՛նչ դաշն ու կայտնուն է անոր . . . :»
— Լա՛ւ, զա՛րկ տեսնեմք, դարձաւ արագ եւ ուժգին :»

* * *

Բաւք ու պոռոտ հեղինակական պարերգին
Խաղերն հազի՛ւ թէ թնդացին . . . — Ան՛յն պահուն,
Զարմանքով ու զարհուրանքով մ'ալ անհուն,
Տեսան ամենքն — ա՛հ, ի՞նչ պատկեր աղեխարշ —
Թէ մեռելին ոտներն երկու, պիտի ու գարշ,
Սարսուզողեցիկ ցնցումներով դիւային,
Սիրքօյին հետ համաչափ կը դողդղային . . .
— «Պարեղ կ'ուզե՛ք, վճռեց ծերը, կը տեսնե՛ք,
Կասկած չիկա՛յ ալ, Յո՛յն մըն է այս մարդն հեգ,
Լաթերնային ձայնով, մահուա՛ն մեջ անգամ,
Ցատկոտեղու ճիգեր կ'ընէ ինքնակամ . . . :»

* * *

Մեծ հանդեսով — նեղ զար անցք փողոցին —
Յոյներն առին դիակը, տարին, քաղեցին :

ԱԼՓԱՍԻԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

«ՏԻՍՔՂՎՐԻ»Ի ԱՐՇԱԽԱՆՔԸ ԴԵՊԻ ՀԱՐԱԽԱՅԻՆ ԲԵԻԵՌ

Տիսքըվըրիի վերադարձը Հարաւային Բեւեռէն՝ փայլուն էջ մըն ալ կ'աւելցնէ բրիտանական յանդուգն ու մեծ արշաւանքներու ընդարձակ ու փառաւոր տարեգրութեան վրայ, Թէպէտ մասնաւոր հանդիսութիւններ կազմակերպուած չէին կանխաւ այս վերադարձը տօնելու համար, սակայն հետաքրքիրներու ստուար բազմութիւն մը խոնուած էր Մանչի ծովեզրը՝ զիտելու համար համբաւաւոր նաւը որ Բորթսմաութէն ներս մտած ատեն նաւահանգստին մէջ խարսխող զրահաւորներու նաւազներէն կ'ողջունուէր խանդավառ հուրաններով:

Տիսքըվըրիի արշաւանքը նշանակութեան արժանի է ոչ միայն անոր համար որ մինչեւ հիմայ բեւեռներու շուրջը կատարուած խուզարկութիւններուն ամէնէն յաջողն ու արդիւնաւորը եղած է, այլ մանաւանդ որովհետեւ ցոյց կու տայ մեզի այն անսահման անձնուրացութիւնը որ մտաւորական հետաքրքրութեան գերազոյն զգացումէ մը կը ծնի: Չափազանցութիւն չըլլար թերեւս ըսել թէ բեւեռախոյզները ամէնէն աւելի արժանի են մարդոց երախտագիտութիւնը վայելելու. վասն զի նորանոր հարստութեանց տիրանալու տենչով կամ տնտեսական շահերու ակնկալութեամբ չէ՝ որ տողորուած են անոնք երբ կը նետուին անծանօթին ծոցը: Սքոթ եւ իր քաջարի նաւազները փառքի կամ հարստութեան հեռաւտակերով չլացած չէին ընաւ. անոնք՝ գիտութեան անդիմադրելի սիրով վառուած՝ բեւեռային հիւրամերժ մենութեանց մէջ նետուած էին, յանձն առնելով զիմագրաւել ամէնէն ահաւոր վտանգներուն եւ հանդուրժել ամէնէն սոսկալի տառապանքներուն՝ մի միայն մասնիկ մը կորզելու համար բնութեան անթիւ գաղտնիքներէն որոնք տակաւին քար գայթակղութեան կը մնան գիտուններուն համար:

Թէ ի՞նչ արդիւնք տուած է Տիսքըվըրիի արշաւանքը՝ այժմէն կարելի չէ գիտնալ իր ամէն մանրամասնութեանց մէջ: Սա ստոյգ է սակայն որ Հակարչային Բեւեռի աշխարհագրութեան մասին մեր ունեցած ծանօթութեանց վրայ շատ բան աւելցուց ան: Սըր Ճէյմս Ռօսի արշաւանքները 1839-1842ի միջոցին՝ ցոյց տուած էին թէ սառնային մեծ պատուարը որ հաւանօրէն բեւեռին շուրջը ցամաք երկրի մը գոյութեան արդիւնքն է, հետզհետէ իր սովորական զիրքէն՝ լայնութեան 70րդ աստիճանէն՝ հեռանալու վրայ է դէպի 78րդ աստիճանը: Այսպէս կազմուած ծոցին արեւմտեան ու

հարաւային եղերքները քերած էր Ռօս երկու անգամ, հաստատելով որ սառույցի անմատչելի պատուարներով ծածկուած են անոնք, եւ անոնց վերիւ կը կանգնին սառնապատ լեռներու շարքեր, ինչպէս Էրէպիւս լեռը որ 12365 ոտք բարձրութեամբ մեծ հրաբուխ մըն է, եւ Թէրրօր լեռը որ մարած հրաբուխ մըն է Էրէպիւսէն նուազ բարձր (10880 ոտք)։ Ռօսէն յետոյ 1899ին Պօրչկրէվինք ձմերած էր Ատէյր հրուանդանին մօտ, միեւնոյն ծոցին արեւմտեան կողմը . յետոյ անոր արեւմտեան եւ հարաւային եղերքները քերելով հասած էր մինչեւ լայնութեան $78^{\circ} 50'$, կամ Ռօսէն 40 մղոնի չափ աւելի հարաւ։ Զեռք բերուած այս նախնական արդիւնքներուն վրայ Լոնտօնի Աշխարհագրական Ընկերութիւնը վերջնականապէս որոշած էր հակարձային երկիրներու խուզարկութեան համար կարեւոր արշաւախումբ մը կազմակերպել։ Այս նշապատակին նուիրելով իր բոլոր ջանքերը եւ բրիտանական կառավարութեան օժանդակութիւնն ալ կանխաւ ապահովելով՝ ընկերութիւնը կրցաւ 1901ին ձամբայ հանել բեւեռային ծովերու համար յատկապէս շինուած նաւ մը՝ Տիսքըվերին՝ նաւապետ Սքօթի հրամանատարութեան տակ։

Արշաւախումբը որ 1901ի օգոստոսին մեկնած էր Անգլիայէն, 1902 յունուար 23ին կը մօտենար Նոր-Զելանտայի հարաւակողմը տարածուած սառնակոյտերուն։ 1901-1902ի ամառնային արշաւանքէն յետոյ—որու միջոցին գտնուեցաւ Էտուարտ Է.ի երկիրը, համբաւաւոր սառնային պատուարին արեւելեան կողմը—արշաւախումբը ձմերեց 1902 փետրուարին՝ Էրէպիւս եւ Թէրրօր լեռներուն հարաւակողմը (ուր հաստատուեցաւ թէ այս լեռները կը դիպին մը վրայ կը գտնուին եւ ոչ թէ ցամաքին վրայ, ինչպէս կը կարծուէր մինչեւ այն ատեն)։ Այս տեղէն՝ յաջորդ ամրան՝ նաւապետ Սքօթ յառաջացաւ այն անհուն սառնակոյտին վրայ, որ Վիքթորիա երկրէն մինչեւ Էտուարտ Է.ի երկիրը կը տարածուի, եւ 1902 դեկտեմբերի վերջը հասաւ լայնութեան $82^{\circ} 17'$, այսպէս մինչեւ 800 քիլօմէթր մօտենալով Հարաւային Բեւեռին։ Այս ուղեւորութիւնը միայն կը բաւէ նաւապետ Սքօթը բեւեռախոյզներու առաջին կարգը դասելու։

1903 յունուար 23ին Մօրնիցկ օգնական նաւը որ արշաւախումբը պարենաւորելու համար զրկուած էր, եկաւ գտաւ Տիսքըվերին սառույցներէ պաշարուած։ 1903ի հակարձային ամրան միջոցին Տիսքըվերին չկրցաւ վերստանալ իր շարժումներուն ազատութիւնը. երբ Մօրնիցկ կը մեկնէր դէպի Նոր-Զելանտա, Տիսքըվերին տակաւին չըջապատուած էր 6400 մէթր լայնութեամբ սառնակոյտով մը։ Այս պայմաններուն տակ Անգլիոյ մէջ որոշուե-

ցաւ Տիսրբւլըրիին ռազմական զրկել երկու նաւեր, Մօրնիսկն ու Թէրրա-Նովան: Եթէ 1903-1904ի ամառն վերջը Տիսրբւլըրին ազատած չըլլար, անհրաժեշտ պիտի ըլլար թողուլ զայն, եւ այդ երկու նաւերը բաւական պիտի ըլլային Անգլիա վերադարձնելու արշաւախումբին անդամները:

Բարեբաղդաբար, որքան ձախող եղած էր 1902-1903ի ամառը, նոյնքան 1903-1904ի ամառը նպաստաւոր եղաւ նաւարկութեան: Տիսրբւլըրի յաջողեցաւ ազատիլ եւ հասաւ Լիթլլթըն (Նոր-Ջեւլանտա) իր ուղեկից նաւերով: Այս տեղէն նաւապետ Սքոթ երկար տեղեկագիր մը հեռագրեց «Տէյլի Մէյլ»-ի: Այդ տեղեկագիրը ցոյց կու տայ որ հակարձային անգլիական արշաւախումբը լիովին արդարացուց իր վրայ դրուած յոյսերը, քանի որ Անգլիոյ կը վիճակի հիմայ ամէնէն աւելի Հարաւային Բեւեռոյն մօտեցած ըլլալու պատիւը: Սքոթ հաստատեց թէ ամենեւին գոյութիւն չունէր Ուիլքս Լանտ կոչուած ցամաքը որ հարաւային բեւեռի քարտէսներուն վրայ նշանակուած է: Ստուգեց թէ սառնային անհուն պատուարը անընդհատ շարժման մէջ է եւ դէպի հիւսիս կը յառաջանայ տարին մէկ քառորդ մղոնի հաշուով, հաստատեց թէ էրէպիւս եւ Թէրրօր լեռները որոնց մօտ ձմեռած էր ինք՝ կղզիի մը վրայ կը գտնուին, եւ տեսաւ որ սառնային պատուարին արեւելեան ծայրը գտնուած ցամաքը բոլորովին անջատ էր հարաւային Վիկթորիա երկրէն, եւ անուանեց զայն Էտուարտ Է.ի երկիր, ի պատիւ Անգլիոյ թագաւորին:

Բնականաբար դեռ քիչ մը ժամանակ պիտի անցնի մինչեւ որ կարենանք գիտնալ թէ ինչ յաւելումներ եղան գիտութեան ուրիշ ճիւղերուն վրայ, թէ ինչ նոր բաներ կան սորվելիք օրինակի համար հակարձային բուսաբանութեան, կենդանաբանութեան ու երկրաբանութեան վրայ: Շատ մեծարժէք եղած ըլլալու են նոյնպէս մագնիսական զննութիւնները որ յառաջ տարուեցան այս արշաւանքին մէջ:

Ամիս մը առաջ մամլոյ ներկայացուցչի մը հետ իր տեսակցութեան միջոցին՝ արշաւախումբին պետը՝ նաւապետ Սքոթ՝ վայելուչ հարկ մը վճարեց իր քաջարի նաւագնորուն. «Արշաւախումբին ամէն մէկ անդամը, ըսաւ, չատ լաւ աշխատեցաւ իրեն յանձնուած գործին, եւ ամէն մէկուն վարձուէքը վեր է ամէն գովեստէ: Ոչ մէկուն նկատմամբ բառ մը չունիմ ըսելիք, այնքան անձնուէր եղան ամէնքն ալ»: Արշաւանքին յաջողութեան մէջ իր ունեցած դերին վրայով բան մը չըսաւ նաւապետ Սքոթ, իր անգլիացի յատուկ լրջութեամբ բայց անոնք որ մօտէն հետեւած են Հակարձային Բեւեռի այս յանդուգն արշաւախումբին արարքներուն,

հիացմամբ կը խոստովանին այն կառավարող զերը զոր խաղացած է Տիսրքվերի անվեհեր նաւապետը: Սըր Բլէմընթս Մարքամ՝ բազմամեայ բեւեռախոյզ մը ինքն ալ՝ իրաւամբ զայն կ'անուանէր Քաջարի ու ճարտար նաւարկուն, գիտական սպայակոյտի մը իտէայ առաջնորդը, իրեններուն առողջութիւնն ու աշխոյժը ապահովող միջոցներու կազմակերպիչը, եւ սիրելի հրամանատարը խուզարկուներու ընտրուած խումբին, որոնք հիանալի անձնուրացու թեամբ գիմագրաւեցին ամէն զրկանքներս եւ վտանգներուն: Պատիւ մարդկութեան այս ազնիւ զաւակներուն:

ՀՐԱՆՏ Ս. ԽԱՆՃԵԱՆ

ԲԶԷԶ ՄՕՐՔՈՒՐԸ

(Հ Է Ք Ե Ա Թ)

Գեղին մէջ աղջիկ մը կար, մօրը մէկ հատիկը՝ Բնքուն աղջիկ, նազեհի աղջիկ, դուրգուրանքի, համբոյրներու տակ մեծցած, բայց ո՛չ գեղի աղջիկ. որովհետեւ զաչտը քաղհանքի չէր գացեր բնաւ, ձեռքը մանգաղին անվարժ էր, ինչպէս մաստասեղին, գուլպայի ճաղին ու նոյն իսկ կարժառին:

Գեղի արեւին տակ ծնողը ո՛չ փափուկ մօրթ կ'ունենայ, ոչ անհոգ ձեռքեր ու ոտքեր, որովհետեւ երկինքը լոյս չի ծաթիր հոն ծոյլին երգիքին վրայ, առուն ջուր չի տար անոր ցանքին ու ծառերուն, ծիծառն անգամ բոյն չի դներ ու բնակութիւն հաստատեր անոր տանը քիւերուն տակ: Ալ ուր մնաց աղջկան ծոյլը, որ վաղը միւս օր գացած տանը ոճախը կրնայ քակել, թոնիրին ծղրիթներուն ձայնն անգամ մարեցնել:

Ու Ռահանը իրա՛ւ գեղի աղջիկ մը չէր, որովհետեւ առտուն դաշտ կ'երթար շուքերուն տակ խաղալու, հոս հոն տնտնալու, խոշոր ճաշքին ⁽¹⁾ տուն կը դառնար հաց ուտելու, յետոյ նորէն պարտէզներն ու աստին անդին, երբ իրեն հառակակիցները շալակ կը շալկէին, հնձողներուն հետ կուշտ կուշտի մանգաղ կը նետէին եւ փուչերուն մէջէն ու տաք հողին վրայ քալած ատեն՝ ոտքերս նին կօշիկ մը անգամ չէին գտներ:

Օրն իրիկուն կ'ըլլար, նախիրին գեղ դառնալու պահուն, դաշտեւորները յոգնած ու բռնաւոր՝ տքալով տուն կու գային, ամա-

(1) Կէս օրուան ճաշ:

յի փողոցները սայլերով, գոմէշներով ու փոշիով կը ծածկուէր, ու Ռահանին մայրը տանիքը կայնած՝ բարձրաձայն իր աղջիկը կը կանչէր։

— Տո՛ւն եկուր, տո՛ւն եկուր, մինչեւ էտինք ⁽¹⁾ լիւր աղնող ⁽²⁾, լիւր մանող աղջիկս, ու էտինքէն ետքը խաղալու գացող աղջիկս։ տո՛ւն եկուր, մօրդ սիրականը, տանս ոսկի ճրագը։

* * *

Ու մօրը սիրականը տուն կու գար՝ երերալով, նազելով. ջուստ ⁽³⁾ աղջկայ պարծանք մըն ալ իր կողմէն աւելցնելու համար՝ թեւերը թեզնիք կ'անցընէր, քղանցքները գօտին կը զարնէր, կարմիր գոգնոցը մէջքին կապելով՝ կուժը ուսը կ'առնէր ու աղբիւրը ջուրի կ'երթար։

Ինչպէ՛ս հոգի չի տաս աշխատասէր, ուժակարող աղջկան համար՝ որ դաշտի անասուններուն հետ մէկ շունչով բանիլ քրտնեւ լէ ետք, դեռ իրիկունը՝ գեղը դարձին՝ սափօրը կը չալկէ եւ ջուրի կ'երթայ, երբ դոմին մէջ եղն իսկ հազիւ մսուրին առջեւ ոտքի վերայ կենալու, որոճալու ոյժն ու համբերութիւնը ունի այդ պահուն, Մատա՛ղ կտրիճ աղջկան արեւուն, խուրպա՛ն անոր դաստըկին ու թիկներուն։

Բայց Ռահանը գեղացի աղջկան մը ո՛չ պինդ ու սեղմ զնդերն ունէր, ո՛չ չարքաշ կաշին ու ոսկորը, թո՛ղ գովէր զայն իր մայրը, թո՛ղ ուզածին չափ չփացնէր ու գովքը տանիքին կատարէն պոռար՝ դուռ դրացնի լսել տալու համար. եթէ նոյն իսկ ամէնէն քաղցրահոտ վարդն ալ եղած ըլլար՝ գեղին տղոց է՛ն յետինն անգամ ձեռքը չպիտի երկիցնէր զայն թուփէն քաղելու եւ քթին տանիլ հոտուրտալու համար։

Մէկ հատիկ աղջիկը՝ թոյլ ու թուլունքի, օտար գործի ու գործունէութեան, ափ ափի վրայ իրկուն ընելու վարժուած՝ գեղի տան ու տեղին հարս չի կրնար ըլլալ։

* * *

Ճնճղկան թեւով չուք մը անգամ թող չիյնայ աղջկանս մաշերուն վրայ, կ'ըսէր Ռահանին մայրը, մո՛ւլին անգամ ծուռ թող չերթայ անոր երեսին։ Աչքին թարթիչներովը կ'աւլէր անոր նըստած ելած տեղը, չէր ուզեր որ երկինքին լուսնկան ալ չատ հայէր անոր երեսն ի վեր։

(1) Ետինք, յետ միջօրէ։

(2) Լիւր։ «Լիւր աղնող, լիւր

մանող» լիւր մը բաւականը մէկ օրուան մէջ աղնող ու մանող։

(3) Գործունեայ, ճարպիկ։

—Տո՛ւն եկուր, տո՛ւն եկուր, մօրդ սիրականը, մինչեւ էտինք լիւր աղնող, լիւր մանող ու էտինքէն ետքը խաղալու գացող աղ- ջիկս . . . :

Այդ օրերուն պէզիրկեան մը կու գար հեռու երկիրներէ, հա- րուստ, շա՛տ հարուստ, մեծ կարավանով, բամպակի ու ապրշուկի լեցուն բեռներով :

Կարավանը իջեւաներ էր գեղին շուրջը, աղբիւրին քով, ու- ոիններուն ու թութի հաստաբուն, տարէց ծառերուն տակ : Իրի- կուն էր, ջորիներուն գլուխը կապած էին յարդախառն գարիով լեցուն տոպրակները, յոգնած ջորեպանները լայնանիստ փռուած էին գետինը ու կը ծխէին իրենց չիպուխները, պէզիրկեանը ըն- կողմանած՝ իր կարգին՝ մօրթենիի մը վրայ, կը դիտէր գեղը ուր կեանքը անուշ ժխորով վերադարձ կ'ընէր արտերէն :

—Տո՛ւն եկուր, տո՛ւն եկուր, լիւր աղնող, լիւր մանող աղջիկս :

Պէզիրկեանը որ մեծ վաճառական էր, եւ բամպակներու ա- հագին դէզերը մանածի փոխել կու տար, զարմացաւ իմանալով որ աղջիկ մը կրնար մինչեւ էտինք լիւր մը բամպակ աղնել, մանել ու մանածի վերածել : Պէզիրկեանը շա՛տ միամիտ էր :

—Խա՛չոր բաղդս այս գեղին մէջ է, խորհեցաւ :

Աղջիկը տեսաւ, հաւնեցաւ ու կարգուեցաւ : Ռահանը ի՛նք քուն, բայց բաղդն արթուն էր :

* * *

Զմեռ օրեր էին, բուք ու քամի, գեղին կեանքը դաշտէն քաշ- ուած, ամփոփուած տախտերուն, ախոռապիններուն ⁽¹⁾ վրայ եւ թոնիրներուն շուրջը, քիչ մը տաք մօխրի գօլովը, քիչ մըն ալ գոմէշին շունչովն ու խուչքիին ⁽²⁾ պուղովը ⁽³⁾ տաքնալու, էրիկ- ները ոռք կը մանէին, կիները ջահերուն առջեւ կամ կտաւի հո- րերուն մէջ կախուած : Մութ ու խոնաւ ներքնատուներէն տը- ղըր, տըղըր ջահըր ⁽⁴⁾ կ'ողբար տրտմածայն ու միօրինակ կ'եղա- նակէր ցաւի երգի մը պէս . հօրերուն սանտերքը ⁽⁵⁾ մեծաժխոր կ'արձագոսնդէին եւ աւելի մութ անկիւններուն խորը մարդկային աչքերու ու դիմապծերու ստուերոտ պատկերը հազիւ թէ կ'ընդ- նըշմարուէր :

Ռահանը տանտիկին էր, ի՛նք ալ, իր պէզիրկեան էրիկը ան- թում ⁽⁶⁾, անհատնում բամպակ դիզած է որ պիտի աղնէ ու մա- նէ, մինչեւ իր վերադարձը, որովհետեւ տունէն բացակայ է :

⁽¹⁾ Ախոռներուն մէջ դրուած տախտ՝ ուր կը նստին ձմեռները :

⁽²⁾ Այրող թրիք : ⁽³⁾ Տաք, գօլորշի : ⁽⁴⁾ Զահրակ :

⁽⁵⁾ Կտաւ գործող սանտր ⁽⁶⁾ Անհատնում :

Դառն ու յուսահատական է վիճակը, անոր համար որ իր մայրը գեղի աղջիկ մեծցուցած չէ զինքը եւ հիմայ իր ծունգերը կը ծեծէ. ո՛չ բամպակին թելէն կը հասկնայ, ո՛չ մասուրայէն ու հենքէն, ոչ ալ մանածին հաստէն ու բարակէն: Բայց ի՛նչ օգուտ, մօրը գոված լիր աղնող, լիր մանող աղջիկն է, եւ նստած հորին մէջ կը նետէ ու կը բռնէ կկոցը, երբ մինչեւ կէս օր երեք թել հազիւ կը յաջողի վրայ վրայի բերել: Բարկըցեր է ինք ալ՝ իր մանած թելերուն պէս, տժգոյն, աչքերը փոսն ինկած, մազերը սարդի ջանջուլի (1) պէս կ'երերան գլխուն վրայ ու աչքն ու երեսը կը լեցուին. հոգին ելեր, մարմինն է մնացեր կ'ըսես:

Սակայն բամպակի քուլաները հատնում չունին, ո՛չ այսօր, ո՛չ վաղը եւ ոչ ալ գալ տարի: Այս պատճառով, Ռահանին մայրը — այդ անսահման միամտութեան օրերուն մէջ — կը խորհի որ միջոց մը գտնէ՝ որպէս զի աղջիկը վայրկեան մը անգամ առանց հորէն հեռանալու գործը շարունակէ:

Ուստի խոշոր սանով մը խաւիժ կ'եփէ, պաղեցնելէ ետք՝ կը լեցնէ սխնկով՝ աղջկան գլխէն վար. խաւիժն է ճղուելով (2), տարածուելով՝ կ'իջնէ անոր քունքերէն, երեսներէն դար վար, երբ Ռահան լեզուովը աջ ու ձախ կը լզէ կերակուրը, եւ առանց կասեցնելու կամ ընդհատելու կկոցին երթեւեկը, կը շարունակէ կըտաւը գործել:

* * *

Ու հէքեաթը կ'ըսէ որ այդ օրերուն քընժմեղաղէկներուն (3) մէկ մանուկը ուռ մը հանած էր կոկորդին մէջ, որուն դեղ ու դարման օգուտ չէին ըրած եւ մանուկը ենթարկուած էր անհնաւին տանջանքներու:

Հիւանդ մանուկը տեսնելով Ռահանին այդ տարօրինակ պատկերը — որ անպայման զուարճալի ու զաւեշտական էր, երբ ամբողջովին թաթխուած խաւիժին մէջ, լեզուն մէկ աջ, մէկ ձախ այտին կը տանէր, մէկ աջ ուսին, մէկ ձախ ուսին՝ լզելու, ուտելու համար — կոկորդալի քրքիջ մը ունեցաւ, որուն հետեւանքը այն եղաւ որ պալարը պայթի ու ինքը առողջանայ:

Այն ատեն ձինները հարսնիք ըրին, տօնախմբութիւն, խրախճանք եղաւ ստորերկրեայ դարպասներուն մէջ, ու երկրորդ օրը երբ Ռահան արթնցաւ, հրաշք, իր բամպակի անթիւ, անհամար քուլաները աղնուած, մանուած ու գործուած էին:

Քընժմեղ աղէկներուն վարձատրութիւնը, փոխարինութիւնն էր:

* * *

(1) Սարդի ոստայն:

(2) Ծիւղաւորուելով:

(3) Զին:

Պէզիրկեանը տուն վերադառնալով, ապշահար, քարացաւ մը-
նաց զարմանքէն եւ ուրախութենէն, տեսնելով իր բոլոր բամ-
պակներուն հակերը դատարկուած եւ ամէնքն ալ կտաւի վերած-
ուած :

Ռահանը նստեր է էրկանը քով՝ հպարտ, բարձրավիզ, բայց
մտահոգ է, խորհելով թէ քիչ մը ետքը նոր հակեր, բամպակի նոր
բեռեր կրնան փխլ իրենց տանը առջեւ, եւ այս անգամ անճարակ
կնոջ իր փորձութեանը մէջ կրնայ բռնուիլ, կրնայ վտանգուիլ :

Սեւ բզէզ մը թռելով ներս կուգայ, խռպոտ ձայնով կը բղբայ
առիճին քովերը, պատերուն չորս դին։ Ռահանն է տեղէն վեր կը
ցատկէ, կը դիմաւորէ բզէզը՝ ձեռքը տոշակ ⁽¹⁾ մը բռնած, ու վա-
զելով անոր ետեւէն, կը հրաւիրէ գալ հանգչելու։

— Էկօ՛, բզէզ մօրքուր, քիչ մի վար էկօ՛, հանգչիր քիչ մը,
նստիր քիչ մը :

— Կնիկ, խենթցա՛ր, ի՞նչ եղար, կը պոռայ պէզիրկեանը չը-
ւարած, բզէզն ինտո՛ր խօսք կը հասկնայ :

— Ա՛խ, ա՛րիմարդ, կը պատասխանէ Ռահանը, այս բզէզը իմ
մօրքորս էր, տեսնէիր ի՛նչ տնաշէն, ի՛նչ աշխատող կնիկ էր, քա-
րին ու ջուրին դադրում կար, իրեն չի կար. առտու բանեցաւ,
գիշեր բանեցաւ, մանեց ու մանեց, մինչեւ որ պզտիկցաւ, պզդ-
տիկցաւ, օր մըն ալ բզէզ եղաւ, թռաւ գնաց . . . :

* * *

Էրիկը հաւտաց հէքեաթին, ինչպէս դուք պիտի հաւտաք այս
բոլորին։ Պիտի հաւտաք մանաւանդ, երբ իմանաք թէ Ռահանը
անկէ ետք խաթուն կնիկը եղաւ, ա՛լ մատը մօխիրին չի թաթ-
խեց։ Գեղ մի գեղով երնէկ կու տային իրեն ու իրեն բաղդին։

Աղջիկ, դուն քուն, բաղդդ արթուն։

ՌՈՒԲԵՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՍԵՐ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԹԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Շարունակութիւն եւ վերջ)

Բ. ՌԻՍՈՒՑԻԶՆԵՐԸ

Երբեմն քարձրագոյն կարգի աշակերտներուն կրտսերագոյն
կարգերու դասեր կը յանձնէին. ատով ո՛չ միայն իրենց ստացած
հմտութիւններուն մէջ կը մարզուէին, այլ եւ ուսուցչութեան կը
վարժուէին, ու եթէ ապագային ուսուցչութեան ասպարէզը ընտ-
րէին՝ իրենց կանխաւ ըրած մարզանքները մեծապէս նպաստած

(1) Մինտէր։

կ'ըլլային: Ուսուցչութիւնը այսպէս աժնցած չէր՝ մանաւանդ մասնագէտ ուսուցչութիւնը: այդ անունը կրողները շատ աւելի հըմտութեան միջերք մը ունէին քան այսօրուանները: Ո՛ւր են մասնագէտի հմտալից ու լուրջ դէմքերը, սիրուած ու յարգուած ամէնէն: Չեմ ըսեր թէ հիմայ մեր մէջ չկան հմտալից անձնաւորութիւններ, սակայն անոնցմէ շատեր ուսուցչութեան անկման հետեւանքով քաշուած են ասպարէզէն եւ հրապարակը աւելի միջակներուն մնացած է, զորս մեր հոգաբարձուներն ու թաղական խորհուրդներու անդամները իբր ստրուկ կը վարձեն ու չմեռնելու չափ սնանելու ամսականով մը կը դորձածեն: Մեր այժմու ուսուցիչներուն մեծ մասը այլ եւս չաշխատիր ու իր հմտութեան պաշարը աւելցնելու ջանադիր չըլլար: Յաջողութեան համար նախապատիւ կը համարին պաշտպանութեանց ու կողմնակցութեանց կոթնիլ քան իրենց կարողութեան:

— Կը կարծուէր թէ ուսուցչութեան թեկնածուները քննութեանց ենթարկելով եւ անոնց աստիճանաւոր վկայագրեր տալով կարելի կ'ըլլար ուսուցչութիւնը բարձրացնել, սակայն արդիւնքը կարծես հակառակը ցուցուց. զի մինչդեռ միայն կարողութիւնը բացարձակ պայման էր ուսուցիչ ընդունուելու՝ այժմ վկայագրերն են՝ զորս ճարպիկներ անուղղակի միջոցներով կը յաջողին ձեռք անցընել եւ անոնց շնորհիւ կը խլեն ուսուցչական աթոռները իրենցմէ աւելի հմուտ՝ սակայն նուաղ ճարպիկներու ձեռքէն: Այժմու ուսուցչութեան թեկնածուներու կարողութեան վրայ դադափար մը կազմելու համար մարդ ուսուցչական ընտրելեաց քննիչ մասնախումբի անդամ եղած ըլլալու է: Երբեմն այդ առիթը ունեցած ըլլալուս, հարկ կը համարիմ հոս իմ յիշողութեանս գիմում ընել, քանի մը դէպքեր պատմելով:

— Պատմութեան մասնագէտի օգնականութեան թեկնածու մը չկրցաւ սահմանել Սկիւթացոց երկիրն ու Հագարացոց ի՛նչ աղբ ըլլալը: Ուրիշ մը չկրցաւ որ եւ է դարու մը (ըստ իր ծանօթութեան) Ասիոյ քաղաքական վիճակն ու մեծ դէպքերը նկարագրել: Երրորդ մը՝ չկրցաւ ըսել թէ Հռովմայեցիք որոնցմէ՞ առած են իրենց քաղաքակրթութիւնը՝ եւ որոնց ուսուցիչը եղած են:

— Աշխարհագրութեան ուսուցչի թեկնածու մը չկրցաւ ըսել թէ՝ որոնք են Ովկիանիոյ տաք ու պաղ ջրի գլխաւոր հոսանքները, ի՞նչ է անոնց շարժառիթը, եւ ի՞նչ գեր կը կատարեն, թէ ինչո՞ւ մեծ քաղաքները գետերու վրայ հաստատուած են:

— Տեսանք Գրիգոր Մազիստրոսն եւ Յովհան Օձնեցին չճանչցող Հայ լեզուի ուսուցչական թեկնածուներ:

Նշանակ (logarithm) չհասկցող, խորանարդ արմատ մը հանել

չգիտցող, բաղադրեալ տոկոսի տարազ մը բացատրել չկրցող, խո-
րանարդի խնդրի մը լուծման մէջ շուարող թուաբաններ տեսանք :

Իսկ գալով բնապատմական եւ բնագիտական գիտութեանց՝
բարեբաղդաբար մասնագէտ ուսուցչի թեկնածուներ չունեցանք,
բայց ամէն ատեն որ հարկ էր գիտութեան մասին հարցում մը
ուղղել, այնչափ տարօրինակ պատասխաններ կ'ընդունէինք՝ որ կը
հարկադրուէինք միայն գիտութեան սահմանը հարցնել. զոր օրի-
նակ՝ ի՞նչ է բոյս մը, ի՞նչ է կենդանին, ի՞նչ է հանքային մարմին
մը, սահմանէ՛ բնագիտութիւնը, տո՛ւր բնագիտական գլխաւոր ե-
րեւոյթներու անունները, ի՞նչ կ'ուսուցանէ տարրաբանութիւնը.
եւ շատ քիչեր էին որոնք կրնային պատասխանել այս տարրական
հարցումներուն :

— Իսկ գալով օգնական դաստիարակի թեկնածութեանց, մա-
նաւանդ աղջիկներուն, անկարելի է անոնց տգիտութեան չափը
նկարագրել . . . : Ասոնք կը յաջողէին շատ անգամ կանխաւ քըն-
նիչ մասնախումբին մէջ քանի անդամները շահիլ, անոնց հետ հա-
մաձայնիլ, առաջուց հարցումներ առնել եւ նոյն իսկ . . . դուրսը
պատրաստուած գրութիւններ՝ իբր քննութեան միջոցին գրուած
անցընել տալ, լաւագոյն նօթեր առնել եւ վերջապէս . . . վկայա-
կան ստանալ : Եթէ քննիչ մասնախումբին մէջ կան անդամներ որ
այդ կարգի ձեռնածութեանց չեն գար, թեկնածուները խոյս կու
տան անոնց եկած օրը, կամ կը պահուըտին, ու երբ ան հեռանայ,
կրիայի պէս երեւան կ'ելլեն : Եթէ վերջապէս օձիքնին ձեռք տան՝
կուլան, տկարներու գլխաւոր զէնքը կը գործածեն, դիմումներ
կ'ընեն, յանձնարարականներ ձեռք կը ձգեն, Ուսումնական Խոր-
հրդոյ անդամի մը ազդեցութեան կը կռթնին, մինչեւ իսկ վարչա-
կան ժողովներն ու Պատրիարքարանը անհանգիստ կ'ընեն, եւ
վերջապէս կը յաջողին վկայական ձեռք ձգել : Ա՛լ անկէ վերջ ա-
նոնց հետ՝ մասնաւորաբար օրիորդներուն հետ՝ չի խօսուիր. գրա-
գէտ են, զգայնիկ բանաստեղծ են, հմտալից ուսուցչուհի են,
փայլուն վկայագիր ունին. դիմումներ կ'ընեն թաղական խոր-
հուրդներու, հոգաբարձութեանց, Տնօրէնութեանց եւ ուսուցիչնե-
րու, ու վերջապէս կը յաջողին՝ մանաւանդ եթէ երբեք . . . Ժպտիլ
գիտեն՝ պաշտօն մը ձեռք ձգել Պոլսոյ մէջ, եւ յաջորդ տարիները՝
իբր փորձ դաստիարակ կամ դաստիարակուհի գաւառները կ'եր-
թան՝ «փորձ»էն փորձանքի փոխուելու համար :

Գ. ՎՆՐԻՁ ՄԱՐԺԻՆԵՐ

Վարժարաններու հոգաբարձու մարմինը շատ անգամ թաղին
մեծ աղաներէն կ'ընտրուի, եւ ստէպ շատ մեծ յատկութիւններով

օգտուած ըլլալով հանգերձ, դպրոցի լեզուէն չի հասկնար: Հետեւաբար, փոխանակ՝ ըստ իրենց պաշտօնի պահանջին՝ միայն դըպրոցներու հոգը բառնալու՝ այսինքն նիւթական պէտքը հոգալու եւ հայթայթելու՝ դպրոցին ուսումնական խնդիրներուն կը խառնուի, Տնօրէնութեան գործերուն մէջ կը մտնէ, ուսուցչաց հրամաններ ու հրահանգներ կու տայ, իր պաշտպանած թեկնածուն առաջ կ'անցընէ, գլուխ չծռող պարտաճանաչ ուսուցիչը կը յանդիմանէ կամ կը հրաժարեցնէ, դասի մը ջնջումը կը պահանջէ, ուրիշի մը յաւելումը կը հրամայէ, վերջապէս ամէն վայրկեան վարժարանին կանոնաւոր ընթացքը կը խանգարէ:

Հոգաբարձուները լաւ կ'ընեն որ երբեք դպրոցի ուսումնական ու ներքին խնդիրներուն չխառնուին, հոգ տանին միայն ընտրել արժանաւոր Տնօրէն մը եւ անոր յանձնէն ամէն ինչ:

Եթէ երբեք վարժարանի պիւտճին չի ներհր կարող Տնօրէն մը ունենալ՝ ջանալու է որ Հոգաբարձութեան մէջ գտնուի դպրոցի լեզուէն լաւ հասկցող անդամ մը՝ որ ստանձնէ վերին Տնօրէնութիւնը, եւ բաւականաւոր է Տեսուչով մը:

Տնօրէն եւ Տեսուչ բառերուն ու պաշտօններուն սահմանը հասկցուած չէ մեր մէջ, եւ ստէպ կը շփոթուի իրարու հետ: Տնօրէն մը վարժարանին պետը, հայրն ու զեկաւարն է. ան ուսուցիչներ կ'ընտրէ կամ կը հրաժարեցնէ, ամսական կ'որոշէ, կ'աւելցընէ կամ կը զեղչէ, պաշտօնեաներու հրահանգներ կու տայ, մեծ յանցանքներու առթիւ աշակերտներուն պատիժներ կը տնօրինէ, առանց շատ անգամ անոնց բուն շարժառիթը ծնողքին ու նոյն իսկ Հոգաբարձութեան յայտնելու, կը կազմակերպէ դպրոցական հանդէսները, վարժարանին հաշիւները կը բռնէ, այցելուները կ'ընդունի ու զանոնք կ'առաջնորդէ: Առանց իր հրամանին եւ ընկերակցութեան, նոյն իսկ Հոգաբարձութիւնը չի կրնար այցելել վարժարանը, ինք միջնորդ մըն է ուսուցչական մարմնին եւ Հոգաբարձութեան միջեւ. առանց իր գիտակցութեան ուսուցիչ մը չի կրնար դպրոցական խնդրի մը առթիւ բանակցիլ Հոգաբարձութեան անդամի մը հետ: Եռամսեայ եւ միամսեայ տեղեկագրեր կը մատուցանէ Հոգաբարձութեան, ստէպ կը մասնակցի Հոգաբարձութեան նիստերուն, ուր իբր խորհրդատու ձայն ունի. վերջապէս Տնօրէնը բարոյական ջիղն է վարժարանի մը. առանց անոր խորհուրդին, Հոգաբարձութիւնը քայլ մը առնելու չէ:

Շատ աւելի սահմանափակ է Տեսչին պաշտօնը: Տեսուչը՝ զբոռած կանոններու գործադրութեան հսկող պաշտօնեայ մըն է. ինք չի կրնար որ եւ է հեղինակութիւն ունենալ. Հոգաբարձութիւնը կամ Տնօրէնութիւնն է որ կու տայ հրահանգներն ու կանոնները, եւ

Տեսուչը միայն ծրագրի ու կանոնագրի հրահանգներուն գործադրութեան կը հսկէ: Ըստ մեզ, Հոգաբարձութեան եւ ուսուցչական մարմինն միջեւ միջնորդի դերը զոր ունի, չատ սահմանափակ է: Մեր վարժարաններու գլուխ անցնողները աւելի Տեսուչներ են քան թէ Տնօրէններ. նախ՝ զի հրապարակի վրայ քիչեր կան վարժարան կառավարելու կարող, ու գտնուածներն ալ այդ ասպարէզին մէջ պէտք եղած վարձատրութիւնը չստանալնուն՝ ուրիշ ասպարէզ ընտրած են:

Ուստի, կամ պէտք եղած գոհողութիւնը յանձն առնելով վարժարանները կարող տնօրէններու յանձնելու է, եւ անոնց գործին միջամտելու չէ, եւ կամ ջանալու է Հոգաբարձութեան անդամներուն մէջ գոնէ դպրոցի լեզուէ լաւ հասկցող անդամ մը գնել, որ Տնօրէնութիւնը վարէ, ու գոհանալու է Տեսուչով մը, որ աւագ-ուսուցիչներէն կ'ընտրուի եւ աւելի դիւրաւ կը գտնուի:]

* * *

Մեր պատանիներու մտային հողը որչափ բերրի ու պարարտ եղած ըլլայ՝ կարելի չէ վերոյիշեալ պայմաններով աւելի արդիւնաւոր արտադրութիւն մը ունենալ: Մինչեւ որ մեր վարժարաններու ծրագիրները լեզուներու մասին հիմնական ծանօթութեամբ, դրական եւ դիտական ուսմամբ ճոխացած չըլլան, ուսուցչութեան համար աւելի կարող ու հմտալից անձնաւորութիւններ չընտրուին, ու վարժարանները իրենց գլուխը չունենան բացարձակ իրաւունք վայելող ձեռնհաս Տնօրէններ, եւ կամ գոնէ Հոգաբարձութեան անդամներէն մէկը կարող չըլլայ այդ դերը կատարելու, աջակցութեամբ Տեսչի մը՝ անհնար է որ մեր վարժարանները աւելի արդիւնաւոր դառնան եւ գործի մարդեր պատրաստեն:

ՏՈԳԹ. Ն. ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆ

«ԾԱՂԻԿ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ . — Անգամ մըն ալ կը յիշեցնենք թէ «Ծաղիկ»ի յաջորդ հինգերորդ թիւը չպիտի զրկենք գաւառային այն բաժանորդներուն՝ որոնք մինչեւ անոր հրատարակութեան օրը (10 նոյեմբեր) մեզի հասցուցած չեն ըլլար իրենց բաժնեգիրն: Կը յուսանք որ այս ծայրայեղ միջոցին դիմելու չեն հարկադրեր մեզ, մտաբերելով մանաւանդ սա կէտը թէ իրենց բաժնեգիրն անկորուստ մնալը բացարձակապէս ապահոված ենք արդէն:

ՖԷՄԻՆԻԶՄ!

Ա.

Հայնանիստեան Միհրան՝ քսանը նոր գրկած բարեկազմ ու գեղադէմ երիտասարդ մը, բաւական զարգացած եւ ուսեալ, պաշտօնեայ ծանօթ յանձնակատարի մը քով:

Քանի մը ամիս առաջ ամուսնացած է արդէն իսկ երկրորդ երիտասարդութեան շրջանին հասած այրի կնոջ մը հետ, — աղջիկ-նութեանը անունով Մինէ Ամբակումեան, — կատարեալ «պապլէօ» մը, կէս մը երաժիշտ, կէս մը նկարիչ, մասնաւորաբար ծանօթ իբր կատաղի Ֆէմինիսթ մը: Կ'ըսեն թէ իր Ֆէմինիսթի հակումներուն զոհ գացած են առաջին երեք ամուսինները, որոնցմէ վերջինէն բաւական կլորիկ հարստութիւն մը ժառանգած է:

Հայնանիստեանի ծնողքը զուր տեղը իրենց զաւկին ամուսնութեան հակառակելէ վերջ, որոչած են ամէն յարաբերութիւն խզել հարսին հետ. նոյն իսկ պսակին ներկայ չեն գտնուած:

Միհրան՝ յուսախաբ եղած է այդ ամուսնութենէն: Կինը, առաջաստի գիշերէն իսկ զինքը տաղտկացուցած է իր Ֆէմինիսթի անտանելի պահանջումներով: Յետոյ, յաջորդաբար, սկսած է կապ-տել այն իրաւունքները որոնց տէր պէտք է մնար ինք, իբր էրիկ մարդ, եւ որոնք շատ խորթ պատշաճութիւն մը կ'առնէին կնոջ մը քով: Այսպէս՝ կինը հետզհետէ ձեռք անցուցած է իր ամասկանը, եւ ամէն օր տասը դրուշ միայն կը շնորհէ իբր գրպանի ծախք, ստիպած է զինքը որպէս զի զեղչէ ծնողքին տալիք այցելութեանց թիւը, եւ հազիւ օրական վեց սիկառ ծխելու թոյլտուութիւն կ'ընէ: Ու տակաւին տարին կէս իսկ չէ եղած իրենց ամուսնանալէն ի վեր:

Ամէն օր նոր տարօրինակութիւն մը տան մէջ, ամէն օր նոր ոտնձգութիւն մը իր էրիկմարդու իրաւունքներուն վրայ: Միհրան՝ ինքնին թոյլ, աննկարագիր, զօրաւոր ազդեցութեան մը ձեռքը ամէնէն հլու գործիքը դառնալու տրամադիր, եւ կամքէ ու խէռալէ բացարձակապէս զուրկ, տակաւ վարժուած է այդ տարօրինակութեանց, — զորս կինը «ինքնատպութիւններ» կ'անուանէր, — ու կը թողու որ ուզածը ընէ:

Այն օրը, տօն ըլլալուն, կանուխ դարձած է Թէփէ Պաշլի ստորոտը գտնուող այն աբաղթըմանը ուր կը բնակին իրենց ամուսնութենէն ի վեր: Կինը՝ մտերիմներու ընդունելութեան յատկացուած պզտիկ սենեակն է, անկիւնի բազմոցին վրայ երկնցած,

ձեռքը Տիկին Տիւսաբի վէպերէն մէկը: Միհրան հազիւ բարեւած,
տիկին Լախանխատեան զինքը կը դիմաւորէ:

Տիկինը.— Ինչի նայէ՛, Միհրան, շատ օռիժինալ բան մը մը-
տածած էի, յայտօր յայտնեմ քեզի . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Արդէն ո՞ր մտածածդ օռիժինալ չէ՛:

Տիկինը.— Սքանչելի բան մը . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Ինչպէս միշտ:

Տիկինը.— Հիանալի . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Կը հաւատամ:

Տիկինը.— Երեւակայէ՛, բոլոր կիներն ալ պիտի նախանձին
իզմէ . . . Իսկ Փէմինիսթնե՛րը . . . օ՛հ, մի՛ հարցնէր . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Այդքան օռիժինա՞լ . . .

Տիկինը.— Նոյն իսկ աւելի:

ՊԱՐՈՆԸ.— Բայց ի՞նչ է . . .

Տիկինը.— Ֆէմինիզմի կը հաւատաս, անանկ չէ՞ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Մոլեռանդ առաքեալ մը դարձուցիր զիս, ինչպէ՛ս
չհաւատամ:

Տիկինը.— Կը հաւատաս նաեւ թէ կիները շատ մը բաներու
մէջ գերազանց են այրերէն . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Սրբապղծութիւն մը պիտի ըլլար հակառակը պըն-
դելը . . .

Տիկինը.— Թէ կիները միշտ ա՛յնքան շատ յատկութիւն ու-
նին, որչափ չեն կրնար ունենալ այրերը . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Բայց անշուշտ:

Տիկինը.— Ուրեմն կ'ընդունիս որ կիները ինքզինքնին այրե-
րէն նախադաս ցոյց տալու համար իրաւունք ունին ամէն բան
ընելու . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Հարկա՛ւ:

Տիկինը.— Է՛հ ուրեմն, հիմայ ըսեմ թէ ի՛նչ էր մտածածս . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Անհամբերութեամբ մտիկ կ'ընեմ . . .

Տիկինը.— Ահա՛ թէ ինչ է . . . այսուհետեւ ես իմ ծննդեան
մականոնս պիտի կրեմ, եւ դուն ալ, փոխանակ Միհրան Լախա-
նխատեանի՝ Միհրան Ամբակումեան պիտի ստորագրես:

ՊԱՐՈՆԸ.— (Ապշահար) Բայց . . .

Տիկինը.— Բայցի մայցի դուռ մի՛ բանար նորէն . . . ո՞վ է
այս տան էրիկմարդը, ես չեմ . . . Ի՛նչ կ'ըսէ Փէմինիզմը . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Սակայն . . .

Տիկինը.— Սակայն ալ ինչ է . . . Փէմինիզմի չե՞ս հաւատար:

ՊԱՐՈՆԸ.— Այո՛, բայց . . .

Տիկինը.— Կիներու գերազանցութիւնը չե՞ս ընդունիր:

ՊԱՐՈՆԸ.—Կ'ընդունիմ, միայն թէ . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Իրաւունք չե՞ս տար որ կիները ինքզինքնին այս
րերէն գերադաս ցոյց տան . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—Կու տամ, սրտանց կու տամ այդ իրաւունքը . . .
սակայն մտածէ՛ որ . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Ես մտածեցի արդէն . . . նոյն իսկ այցաքարտերը
պատրաստել տուի, նայէ՛ . . .

Սենեակին մէջտեղը դրուած սեղանի մը վրա-
յէն կ'առնէ այցաքարտի երեք տուփեր, եւ իւրա-
քանչիւրէն մէյ մէկ արցաքարտ հանելով կը ներկա-
յացնէ ամուսնին :

ՏԻԿԻՆԸ.—Նայէ՛, իմ ամէնէն գեղեցիկն է, «Տիկին Մինէ
Ամբակումեան», յետոյ մեր երկուքինը միասին՝ «Տիկին եւ Տէր
Ամբակումեան» . . . Տիկինը դիտմամբ առաջ դնել տուած եմ . . .
ասոր ալ գիրը գէշ չէ . . . աս ալ քուկդ է, «Միհրան Ամբակում-
եան» . . . գիրը քիչ մը պզտիկ է, բայց վերջապէս կը կարդաց-
ուի . . . ամէնքն ալ աղուոր են, ճաշակաւոր են, անանկ չէ՞ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—Շատ աղուոր, շատ ճաշակաւոր . . . բայց անուշ . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—(Բռնուն շարժումով մը) Ի՞նչ ըսիր . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Զարմացկոտ) Բան մը չըսի . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Ի՞նչպէս չէ, ածական մը տուիր . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—Այո՛, անուշ . . . ըսի . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Զըլլար, չըլլար, փաղաքշիչ ածականները չողոքոր-
թութեան արդիւնք են, կը նուաստացնեն, կը ստորնացնեն . . . որ-
չափ ատեն որ էրիկմարդիկ ինքզինքնին կիներէն գերազանց կը
նկատէին, ուղածունն պէս ածական կը շռայլէին մեզի՛ իբր շնորհ,
իբր ողորմութիւն . . . հիմայ սակայն, մեր գերազանցութիւնը ան-
վիճելի դարձած է . . . մենք ձեզ պիտի չողորմենք, անո՛ւշս, հո-
գիս, աղուորիկս . . . հասկցա՛ր . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Որ բան մը ըէ հասկցած) Հասկցայ :

ՏԻԿԻՆԸ.—Աս ալ այսօր մտածեցի . . . դեռ այդ մասին աւե-
լի երկարօրէն պիտի գրեմ Մառսէլ Բոէլովի հակաՖէմինիսթ հրէ-
շութիւններուն նուիրուած քննադատականի մը մէջ՝ զոր Ֆրանսե-
րէն հանդէս մը պիտի հրատարակէ . . . միշտ աղուոր բաներ կը
մտածեմ, չէ՞ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—Զիչդ է . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Եւ դուն ոչինչ կրնաս մտածել . . . դուն ոչնչու-
թիւն մըն ես իմ քովս, անանկ չէ՞ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Անուշադիր) Այո՛, իրաւունք ունիս . . .

Դուռը կը բացուի եւ սպասուհին ներս կը մտնէ :

ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ.—Էֆէնտի, Մանուկ Գառանեան անունով մարդ
մը կայ դուրսը, ձեզ կ'ուզէ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Ուրախ) Հա՛, վե՛րջապէս . . . սա տունին գործին համար է . . . սալօնը տա՛ր . . . շո՛ւտ . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—(Սպասուհիին կեցնելով) Կեցիր նայինք, ի՞նչ անուն տուաւ այդ մարդը . . .

ՍՊԱՍՈՒՀԻՆ.— Լայնանիստեան Միհրան է՞ֆէնտին հո՞ս է, հարցուց:

ՏԻԿԻՆԸ.—(Կրքոտ) Նորէ՞ն Լայնանիստեան . . . չը՛լլար, հոս ատ անունով մարդ չկայ . . . գնա՛ այսպէս ըսէ եւ ճամբու դիր, շո՛ւտ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Իր կարգին սպասուհիին կեցնելով ու խօսքը կնոջը ուղղելով) Ճանրժ, անո՛ւշս, ի՞նչ կ'ըսես . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—(Ա՛լ աւելի կրքոտած) Բեզի չըսի՞ որ անուշս, լեւ ղիս չպիտի ըլլայ ասկէ վերջը . . . (Սպասուհիին) շո՛ւտ գնա ճամբու դիր կ'ըսեմ կոր քեզի . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Սպասուհիին ձախ քեռէն բռնելով) Բայց մարդը կարեւոր գործի մը համար եկած է . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—(Սպասուհիին աջ քեռէն բռնելով) Դու մականունդ տալը ֆէմինիզմի հակառակ է . . . ես իմ տանս մէջ ֆէմինիզմի հակառակող ոչինչ կը թոյլատրեմ, կը լսէ՞ք . . . ատիկա ղիս նախատել կը նշանակէ . . . (Սպասուհիին դեպի դուռը քաշելով) շո՛ւտ, գնա՛ ըսածիս պէս ըրէ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Սպասուհիին դեպի ներս քաշելով) Կարեւոր գործ է կ'ըսեմ կոր, փախցնենք նէ գէշ կ'ըլլայ . . . Մինէ՛, ձգէ՛ Աստուածդ սիրես . . .

ՏԻԿԻՆԸ.— Ի՞նչ, Մինէ՛ . . . եւ . . . առանց տիկինի՛ . . . ի՞նչ կոշտութիւն է աս, հրէ՛շ, մարդասպան, պիտի մեռցնե՞ս ղիս . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Ինքզինքեն ելած) Ձգէ՛ կ'ըսեմ կոր . . . (Սպասուհիին կան շարժումով մը) ապա թէ ո՛չ . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Ապա թէ ոչ, ի՞նչ . . . սպառնալի՞ք կ'ընես կոր . . . կը սպառնայ կոր, Աստուած իմ . . . (Սպասուհիին) Լսեցիր, կը սպառնայ կոր . . . (Ամուսնին դուռնալով) Կեցիր, ես քու չափդ կու տամ . . . Կեցիր մէյ մը սա մարդը ճամբեմ . . .

Սպասուհիին թեւը ձգելով սենեակէն դուրս կը խոյանայ: Աքաթըմանին դրանը առաջքէն սարսափելի ժխոր մը կը փրթի. Տիկինը՝ կրքոտած՝ հիւրը ճամբու կը գնէ կատաղի խօսուածքով մը՝ որմէ հազիւ քանի մը բռներ կը լսուին սենեակէն.— Լայնանիստեան . . . չկայ . . . կ'արգելեմ ամէն մարդու . . . բերան առնելը . . . նախատել . . . սխալ դուռ . . .

անարգանք է առիկա . . . ֆէմինիզմ . . . կիները գե-
րազանց . . . ձեր կինը . . . եթէ չգիտես . . . դաս
առնէ . . . թող հոս գայ . . .

Բ.

Տասը վայրկեան վերջ, միեւնոյն սենեակին մէջ :
Տիկինը, անկիւնի բազմոցին վրայ նստած՝ կրճատ՝
լրագիր մը կը բզքտէ : Պարոնը՝ թիկնաթոռի մը մէջ
թաղուած է, ականջները կախ, ծեծ կերած չան մը
պէս :

Տիկինը.— (Ձեռքի լրագրին յետին շերտը բզքտելէ վերջ) Ձայ-
նըդ չե՞ս հաներ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— (Երկջուտ շէշտով մը) Ի՞նչ կ'ուզես որ ըսեմ . . .

Տիկինը.— Նախ յոգնակի խօսէ . . . որովհետեւ հիմայ դուն
յանցաւոր մըն ես հոս, եւ ես դատաւոր մը . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— (Սրտնեղ) Աստուածդ սիրես, ի՞նչ եղբր ես այսօր . . .

Տիկինը.— Նախ յոգնակի՝ կ'ըսեմ կոր քեզի . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— (Համակերպելով) Շատ աղէկ, յոգնակի կը խօսիմ . . .

Տիկինը.— (Հանդիսաւորութեամբ) Պահ մը առաջ դիմ նախա-
տեցիր, յանցանք առաջին . . . ինծի սպառնացար, յանցանք եր-
կորդ . . . խօսքս՝ մտիկ չըրիր, յանցանք երրորդ . . . կ'ընդունի՞ս
թէ յանցաւոր ես . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Բայց . . .

Տիկինը.— Առարկութիւն չեմ ուզեր . . . կ'ընդունի՞ս յանցա-
ւոր ըլլալդ . . . այո՛ կամ ո՛չ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— (Սնուշի կապել ուզելով) Շա՛տ աղէկ, ես եմ յան-
ցաւորը . . .

Տիկինը.— Լա՛ւ ուրեմն, խոստովանութիւնդ ոչինչ կը պակ-
սեցնէ յանցանքներուդ մեծութենէն, որովհետեւ ծանրացուցիչ
պարագայ մըն ալ կայ . . . սպասուհիին ներկայութեամբ գործը-
ւած ըլլալին . . . նախ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Կատա՞կ կ'ընես . . . ո՛չ, այսինքն՝ ներողութիւն . . .
կատա՞կ կ'ընէք . . .

Տիկինը.— Հիմայ կը տեսնեսք . . . նախ, իբր առաջին պա-
տիժ, գրպանի դրամդ տասնէն եօթի կ'իջեցնեմ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Բայց եօթը զրուշով . . .

Տիկինը.— Քու գիտնալիք բանդ է վերջապէս . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Տերեկուան կերակո՞ւրս . . .

Տիկինը.— Եթէ չբաւէ՝ անօթի կը մնաս :

ՊԱՐՈՆԸ.—Վէ՛րջը . . . եթէ երբեք հիւանդանա՛մ . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Բժիշկին ես կը վճարեմ, մի՛ վախնար . . . անց-
նինք . . . իբր երկրորդ պատիժ՝ իրիկունները փոխանակ կէսին
տուն գալու, տասնըմէկուկէսին պիտի գաս . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—Անկարելի է . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Ինչո՞ւ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—Որովհետեւ գործս չի ներեր . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Գործդ երեսի վրայ կը ձգես . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—Բայց զիս կը վռնտեն . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Ես կը բարեխօսեմ . . . կ'ըսեմ թէ պատիժ ունէիր . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—Ատանկ բան կ'ըլլա՞յ . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Ինչո՞ւ չպիտի ըլլայ . . . եթէ վռնտեն ալ, վար-
պետին տեղը կ'անցնիս . . . անպիտանը պիտի ճամբեմ արդէն,
որովհետեւ կերակուրները բոլորովին անհամցուց . . . ասով թէ՛
անոր ամսականը չահած կ'ըլլանք, եւ թէ ֆէմինիզմը կը յաղթա-
նակէ . . . ինչ որ է, աս ալ անցնինք . . . իբր երրորդ պատիժ՝
բնա՛ւ սիկառ չպիտի ծխես . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—Բայց արդէն . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Այո՛, օրական վեց հատի հրաման ունէիր . . .
բայց ա՛լ բնաւ չպիտի ծխես . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Ձեռքի շարժումով մը խօսքը շեղտելով) Չըլլա՛ր . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Ուշադրութի՛ւն ըրէ, անհնազանդութիւն մըն է
ատիկա . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Հաստատամտութեամբ) Ինչ կ'ուզէ ըլլայ . . .
չե՛մ կրնար սիկառը ձգել . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Ուրեմն իբր չորրորդ պատիժ՝ ծնողքիդ տունը չպի-
տի երթաս ասկէ վերջ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—Բայց ա՛լ չափը անցուցիր . . . ցուցիք . . .

ՏԻԿԻՆԸ.—Ըմբոստութի՛ւն . . . ուրեմն իբր հինգերորդ պա-
տիժ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.—(Ոտքի ելլելով) Է՛ Է՛ Է՛ . . . ալ երկար ըրիր . . .

Բարկացած՝ դուրս կ'ելլէ սենեակէն, եւ շունչը
փողոցը կ'առնէ, առանց իսկ ետին նայելու :

Գ.

Փողոցը, դէպի Թէփէ Պաշի երկարող ճամբուն
վրայ, գրեթէ՝ Ժառտէնին առջեւ, դպրոցական վա-
ղեմի ընկեր մը՝ Միհրդատ Կէօզիւմեան՝ կը կեցնէ
զինքը, ու կը հարցնէ զարմացկոտ շեշտով մը.—

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Խե՛ր ըլլայ, Միհրա՛ն, ատ ի՞նչ երեւոյթ է . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—(Յանկարծակիի եկած) Ահ, դո՛ւն ես, Միհրդատ,
որչա՛փ ատեն կայ որ իրար չէինք տեսած . . . Ի՞նչպէս ես նա-
յինք . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Զիս՝ մի՛ հարցնե՛ր բնաւ. ես ե՛րբ գէշ եղած եմ
որ . . . Բայց դո՛ւն ինչ ունիս . . . ատ ի՞նչ երեւոյթ է . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Ի՞նչ կայ որ . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Ի՞նչ պիտի ըլլայ, յուզարկաւորութենէ դարձողի
դէմք մը . . . սոսկումով լեցուն նայուածք մը . . . յուսահատ
մարդու մտազբաղում մը . . . տակաւին շարեմ . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Ահա Միհրդատ, մի՛ հարցնե՛ր, չա՛տ դժբաղդ եմ . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.— Բայց ինչո՞ւ . . . կ'երեւայ թէ ամուսնացար . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Այո՛, եւ դո՛ւն . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Ես նախընտրեցի ամուրի մնալ . . . ու չիտակը
քեզ սա վիճակիդ մէջ տեսնելով՝ կը մտածեմ թէ շատ ալ ան-
խելք բան մը չեմ որե՛ր, բնդհակառակը . . .

ՄԻՀՐԱՆ.— Մի՛ հարցնե՛ր, մի՛ հարցնե՛ր . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.— Ուրեմն այդքան դժբա՞ղդ ես . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Օհ, մի՛ հարցնե՛ր, մի՛ հարցնե՛ր . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Եկո՛ւր ժառոտէն մտնենք, քիչ մը կը կաղդուր-
ուիս . . . ես ալ արդէն հետաքրքիր եմ դժբաղդութեանդ պատ-
ճառը իմանալու . . . Թերեւս կարենամ բան մը ընել . . . ո՛վ
գիտէ . . . Եկո՛ւր, ներսը կը պատմես ամէն բան :

Երկուքն ալ ժառոտէն մտնելով սեղանի մը
չուրջը կ'անցնին ու գարեջուր բերել կու տան :
Միհրան կը պատմէ իր ամուսնական ողիսականը,
կարելի եղած ամէն մանրամասնութեամբ, առանց
բան մը ծածկելու : Միհրդատ՝ ամէն մէկ յայտնու-
թեան՝ տեղէն վեր կը ցատկէ, անորոշ բացագանչու-
թիւններ արձակելով :

ՄԻՀՐԱՆ.—(Ամեն բան պատմելէ վերջ) Հիմայ հասկցա՞ր թէ
որչա՛փ դժբաղդ եմ . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Բայց ատիկա հրէշութիւն է . . . ատոր կին չեն
ըսեր, իժ կ'ըսեն . . . օձ կ'ըսեն . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Ի՞նչ ընեմ հիմայ, ի՞նչ խորհուրդ կու տաս . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.— Կեցիր նայինք . . . վա՛յ սատանի ձագ . . .
ուրկէ՛ ալ գտեր ես . . .

Միհրդատ կը սկսի մտածել. յետոյ յանկարծ, կը
ժպտի՝ այլանդակ, գրեթէ սաղայէլական արտայայ-
տութիւն մը տալով դէմքին :

ՄԻՀՐԱՆ.—(Անհամբեր եւ յուսալից) Ի՞նչ մտածեցիր . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Կ'ըսեմ վերջէն . . . դուն հիմայ սա գարեջուրդ
խմէ, ու կը տեսնուինք . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Աստուածդ սիրես ըսէ՛ . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Խենթութիւն պէտք չէ . . . հոս եմ վերջ ապէս . . .
չպիտի փախչիմ . . . ի՛նչ կայ որ այդքան անհամբեր կը դռնաս . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—(Խեղճօւկ շեշտով մը) Ձե՛ս գիտեր Միհրդատ, ներսէս արիւն կը քալէ կոր . . . որչա՛փ շուտ ազատիմ այս խռովքէն, այնքան աղէկ պիտի ըլլայ ինծի . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—(Յատկանշական ժպիտով մը շրթունքը պրկելով) Կինդ այդ պահանջումները ըրած ատեն միւս խնդրի՞ն ինչ աչքով կը նայի . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Ո՞ր խնդրին . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Հոգեբանականին՝ ինչպէս կ'ըսեն, չհասկցա՛ր . . .
կնոջ է՛ն պայմանագրական իրաւունքին . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—(Վերջ ի վերջոյ ձայնով) Ի՛նչ որ ալ ըլլայ . . .
կոռւած ըլլանք կամ ո՛չ, մի՛շտ պահանջկոտ է այդ մասին :

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Օ՛խ, ա՛տ աղէկ . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Ինչո՞ւ . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Օ՛խ, օ՛խ . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Բայց . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Փրկուեցա՛ր, Միհրան, փրկուեցար . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Սակայն . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Սակայնը մէկդի . . . քեզի փրկուեցար կ'ըսեմ
կոր . . . այս իրիկունդէ իսկ ննջասենեակդ դատել կու տաս, եւ
ամէն բան ինքնիրենը կը կարգադրուի . . . բայց մէկ պայմանաւ . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—Ի՛նչ . . .

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Մինչեւ որ կինդ իր ֆէմինիսթի յիմարութիւնները բոլորովին չլքէ, ննջասենեակդ չես միացներ, կը հասկնա՞ս . . .
եթէ պզտիկ մը տեղի տաս՝ ամէն բան կ'աւրես . . . քե՛զ նայիմ,
միակ յոյսդ աս է . . . աղէ՛կ զիմացիր . . .

ՄԻՀՐԱՆ.—(Տակաւին տարակոյսի մեջ) Վստա՞հ ես որ օգուտ
պիտի րնէ :

ՄԻՀՐԴԱՏ.—Երկու շաբաթ չանցած՝ կինդ ֆէմինիզմը պիտի
ուրանայ . . .

Դ.

Տասը օր վերջ Տիկին Լայնանիստեան իսկապէս հրաժարած է իր ֆէմինիսթի յաւակնութիւններէն : Ամուսինը, հիւանդութիւն մը պատճառ բռնելով բաժնած է ննջասենեակը, բայց ինք հասկցած է թէ այդ հիւանդութիւնը պարզ պատրուակ մըն է, եւ ամէն

կարգի ստորնացումներով կ'աշխատի ամուսինն սիր-
տը առնելու իր կողմէ պատրաստել տրուած այցա-
քարտերը արդէն իսկ այրած է ամուսինն աչքերուն
տակ, եւ Ֆէմինիզմի խօսքն անգամ չընելու Միհրան՝
տիրացած է իր ամսականին՝ զոր ուզածին պէս կը
վատնէ, եւ գիշերուան ո՛ր ժամուն որ ուզէ, այն
ժամուն տուն կը դառնայ: Եւ սակայն, դեռ անկո-
ղինները չեն միացած:

Կիրակի առտու մը, տիկին Լայնանիստեան վեր-
ջին ծայր փաղաքշանքով կը մօտենայ ամուսնին, ու
գրեթէ անոր ծունկերուն վրայ նստած, կը սկսի այ-
տերը շոյել նազանքով:

ՏիկինԸ.— Չա՛ր, որչա՛փ ժամանակ կայ որ անուշ խօսք մը
չեա ըսած ինծի . . . ո՛ւր է, առաջ շարունակ հրեշտակս, հոգիս,
սէրս, կեանքս կ'ըսէիր . . . հիմայ սակայն . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— (Որ ա՛յ տեղի տալու ժամանակը հասած կը նկա-
տե) Ե՞ս չար եմ . . . հոգի՛ս . . . իղմէ բարի ամուսի՛ն մը . . .
մտածէ՛ անգամ մը . . .

ՏիկինԸ.— Գիտե՛մ, պէտք չունիս ըսելու . . . բայց կեցիր
քեզի սիկառ մը պլլեմ, աղէկ չը՛լլար . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Անշուշտ . . .

ՏիկինԸ.— (Սիկառը հրամցնելով) Ծնողքիդ չե՞ս երթար բը-
նաւ . . . չելլեն անհանգիստ ըլլան . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Այսօր պիտի երթամ:

ՏիկինԸ.— Գնա՛, պարտքդ է . . . դրամի պէտք ունի՛ս . . .
եթէ ամսականդ չի բաւեր՝ քեզի տամ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Պա՛հ, քուկդ է եղբր, իմա է եղբր, ամէնը մէկ չէ՞...

ՏիկինԸ.— Անշուշտ . . . տկարութիւնդ ալ անցաւ, ա՛լ բան
մը չմնաց, անանկ չէ՞ . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Այո՛, ա՛լ բնաւ բան մը չունիմ . . .

ՏիկինԸ.— Ուրեմն սա միւս սենեակէն անկողինդ վերցնել
տամ, չը՛լլար . . . մէկ հատն ալ կը բաւէ մեզի . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— Այո՛, կը բաւէ, վերցնել տուր . . . (Քծնանքով)

Այսօր չա՛տ աղուոր կ'երեւաւ կոր՝ աչքիս . . .

ՏիկինԸ.— Եւ դուն ալ այնքան անո՛ւշ, այնքան . . .

ՊԱՐՈՆԸ.— (Համբոյրով մը կնոջը խօսքը կտրելով) Անո՛ւշ հը-
րեշտակս . . .

ՏիկինԸ.— Հոգի՛ս . . . կեանքս . . .

Մ Է Ր Ս Է Տ Է Ս

ԱՆՀԱԻԱՏԸ

(ԼՈՎԿԱՍԵԱՆ ԿԵԱՆՔԷ)

(Շարունակութիւն)

Կեանքիս մէջ առաջին անգամն էր որ ես գողցայ . ես գող էի : Ոտուրներս կը դողային , շնչառութիւնս կը կտրատուէր նեղ փողոցներուն մէջ . ուստի շուտով գիւղէն դուրս ելայ եւ լայնարձակ դաշտը մտայ . այնտեղ կանգ առի , եւ քանի մը անգամ լեցուն կուրծքով շնչեցի : Ետեւէս մէկը կուգար վազելով . կ'երեւայ թէ Սեփօն է , մտածեցի , եւ անձկութեամբ ետիս նայեցայ . . . ոչ ոք կար , խաբկանքի մը ենթարկուեր էի : Կամացուկ մը գրպանէս շանեցի թղթադրամները եւ սիրաղեղ նայուածք մը նետեցի աւնոնց վրայ : — Այդ գումարը իմ նշանածս էր , իմ տունս էր , իմ օճախս էր . կը յիշեմ նոյն իսկ թէ Ժպտեցայ , յետոյ խնամով ծալլեցի ու գրպանս դրի : Բայց ոտուրներս տակաւին կը դողային , սիրտս կը թրթռար , եւ այդ բանը զիս կը զայրացնէր . պէտք էր խեղդել անոր ձայնը : Սկսայ երգ մը մոլտալ : Ձեր տղայութեան միջոցին չէ՞ պատահած որ միայնութեան ու խաւարի մէջ երգէ՞ք՝ անակնկալ եւ երկիւղալի ձայներ չլսելու համար . ճիշդ այդպէս՝ ես կ'երգէի սրտիս ձայնը խեղդելու համար . կ'երգէի ու կը քալէի : Սրտիս թրթռոցը սակայն չէր կտրեր . այն մտածումը՝ թէ ես սրտիս ձայնը կտրելու համար կ'երգեմ , իշմէ չէր հեռանար , եւ ես ա՛լ աւելի գէշ կը զգայի ինքզինքս . ուստի որոշեցի լռել . բայց սաստիկ բարկացած էի , որո՞ւ դէմ , չեմ գիտեր , կարծեմ իմ ձայնիս դէմ , որովհետեւ կը դողդողար ու անախորժ կը հնչէր . եւ կամ իմ երգիս դէմ , իմ սրտիս դէմ , ամէն բանի դէմ , բոլոր անոնց դէմ որոնց կը հանդիպէի , զորս կը տեսնէի :

Ամէնէն աւելի ինծի զայրոյթ կը պատճառէր կաշաղակ մը . այգիի մը ցանկապատին վրայ նստած էր , եւ իր անախորժ ձայնով անդադար կը կշկշար ու կը ցատկոտէր գէս ու դէն : Ինծի այնպէս թուեցաւ թէ իմ ձայնս կը կեղծէր զիս ծաղրելու համար . իսկ պո՛չը , չէք կրնար երեւակայել թէ ո՞րքան անտանելի էր . ես երբեք չէի տեսած որ կաշաղակները այն աստիճան անպիտան ձեւով շարժեն իրենց պոչը : Քար մը վերցուցի եւ կատաղութեամբ անոր նետեցի . կաշաղակը սուր ճիչ մը հանեց եւ անյայտացաւ . հայհոյեցի ու ճամբաս շարունակեցի : Քիչ մը անդին՝ ճամբուն վըրայ մըջիւնի բոյն մը կար . կանգ առի եւ սկսայ դիտել՝ ըստ երեւոյթին խաղաղ տրամադրութեամբ : Խուժ մը մըջիւններ մէկ տեղուած՝ ահագին բզեզ մը կը տանէին . բզեզը կ'երեւայ թէ վի-

բաւորուած էր, որովհետեւ տակաւին կը թարտար, թէեւ չէր կըրնար ազատիլ Այս տեսարանն ալ իմ դայրոյթս գրգռեց. չեմ յիշեր թէ բղէղին բարկացայ որ չկրնար ինքզինքը ազատել՝ թէ մըջիւններուն. միայն՝ ոտքով տրորեցի թէ՛ բղէղը, թէ՛ մըջիւնները. ատով ալ չկէտացած՝ կարծես չարիք գործելու ծարաւս մեծցաւ. ես սկսայ անգթօրէն տրորել բոլոր մըջիւնները, յետոյ փայտի ծայրով արագ արագ քանդեցի անոնց բոյնը, դուրս թափեցի անոնց ձուերը եւ նոյնպէս տրորեցի անխնայ. կատարեալ աւեր մը ու կոտորած մը: Պահ մը ա՛յն աստիճան գրաւուած էի այդ անգութ աշխատանքով որ մոռցայ նոյն իսկ թէ Խ * * * գիւղը պիտի երթամ. աղէկ եղաւ որ դիպուածով ձեռքս գրպանս տարի, դրամը չօշափեցի, ետ քաշեցի թափով, հեռու փախայ մըջիւններու աւերակ բոյնէն, գլուխս բռնեցի եւ սկսայ մտածել. ես գաղան դարձած էի: Առաջուան դղը՝ որ դադրած էր պահէ մը լի վեր՝ հրէ ինքզինքս մոռցած, մըջիւններու բոյնը կ'աւերէի՝ վերսկսաւ: Ծամբաս չառունակեցի:

Մարդ մը կ'անցնէր ճամբէն, ողորմելի, զգզուած մուրացկան մը: Կամ սաստիկ յողնած էր, կամ հիւանդ, որովհետեւ հազիւ կըրնար քալել, ան ալ երկու գաւազանի յենլով: Ունեցածը չունեցածը ուսն ի վար կ'ախուած մաշած պարկ մըն էր որուն մէջ քիչ մը բան կար: Ուրկէ՞ կուգար, ո՞ւր կ'երթար, ո՞վ գիտէ. այդպիսիները որոշ տեղ մը չունին, անոնք անտուն թափառականներ են: Զարմանալի չէ՞, այս խղճալի մուրացկանը ամէնէն աւելի բարկացուց զիս. անիկա իմ խեղճութիւնս էր որ առջիս կը ցցուէր. ինծի անանկ կը թուէր թէ անիկա զիտմամբ յայտնուեցաւ իմ դէմս, եւ ես, առանց ճանչնալու, դեռ հեռուէն զայն կ'ատէի: Վերջապէս իրարու մօտ հասանք:

— Բարեւ, ախպէր, ըսաւ, Ծ * * * գիւղի ճամբան ա՞ն է:

Ես կանգ առի, նայուածքով մը ոտքէն գլուխը չափեցի մարդը ու պատասխան չտուի: Կ'երեւայ թէ երեւոյթս լաւ չէր, որովհետեւ ան շտապեց հեռանալ, քայլերը երագեց, եւ քանի մը անգամ ետին դառնալով երկիւղով զիս դիտեց: Իրաւունք ունէր վախնալու. ճիշտ է որ երբ իմ մօտս էր, ես մասնաւոր չար ցանկութիւն մը կը զգայի խելու անոր պարկը՝ որուն մէջ թերեւս տուններէն հաւաքուած քանի մը կտոր հաց կար, դաշտին մէջ ցրուելու զանոնք, իրեն ալ ուժով կիցի հարուած մը տալու. աղէկ եղաւ որ չուտ հեռացաւ. ես ալ ինքզինքս զսպեցի եւ անցայ:

Ծամբուս մօտն էր այն արտը ուր ինկած էր մեռած եղը: Հեռուէն դիակը կ'երեւար, ուռած, խոշորցած, ոտուրները զգուելի ձեւով մը օդին մէջ ցցուած: Տարօրինակ ցանկութիւն մը զգացի

երթալ անգամ մը խեղճ կենդանին տեսնելու։ Որչափ ատեն որ ողջ էր, ոչ մէկ զգայնութիւն կու տար ինծի, իսկ հիմայ . . . հիմայ ուրիշ բան էր. այդ նեխած ու այլանդակուած դիակին եւ իմ միջեւ մեծ կապ կար. եթէ ան չմեռնէր՝ ես ուրկէ՞ պիտի ճարէի յիսուն բուրլին։ Յետոյ, ես շատ մտածեցի ու չկրցայ հասկընալ թէ այդ եղբ ինծի՞ համար մեռաւ, թէ չէ այդպէս, քէֆը ուղեց ու մեռաւ։ Պահ մը՝ խորհեցայ թէ ո՞վ գիտէ, Աստուած խղճաց վրաս, ատոր համար եղբ յանկարծամահ եղաւ. չէ՞ մի որ մարդուս բաղդը ինք կ'որոշէ։ Յետոյ մտածեցի. ինծի համար լաւ եղաւ, իսկ Սէփօն . . . դէ՛, Աստուած անոր ալ ուրիշ տեղէ մը կը հասցնէ։ Մտածումը գէշ չէր, ինքզինքս մխիթարեցի, սիրտ առի, քիչ մը հանգարտեցայ։ Նոքր դիակին մօտեցայ, ցիները փախան, բայց չուն մը որ հոն էր, ակռայ ցոյց տուաւ եւ սկսաւ թշնամաւ բար մռռալ։ Վտիտ, քոսոտ չուն մըն էր, անշուշտ անտէր ու թափառական, կ'երեւայ թէ խեղճը վաղուց միտ չէր տեսած եւ կը կարծէր թէ ես խլելու եկած եմ։

Վերջապէս իմ * * * գիւղը հասայ, պէտք եղած եղբ տեսայ։ Վերադարձիս՝ նախ տարի գողցած դրամս պահեցի մարագին մէջ, եւ յետոյ տուն երթալով, ճամբորդութեանս յաջող արդիւնքը յայտնեցի։ Սէփօ ուրախացաւ, ներս գնաց դրամը առնելու, որպէս զի երթանք եղբ գնենք, եւ յանկարծ, ծունգերուն զարնելով, գիժի պէս դուրս թռաւ եւ սկսաւ պտոյտներ գործել բակին մէջ, այս ու այն առարկան բռնել, շարժել, թափ տալ, առանց հասկընալու թէ ի՞նչ կ'ընէ. միայն՝ շարունակ կը ճչէր.

— Եղբ տարին, եղբ տարին . . .

— Ի՞նչ եզ, ա՛յ մարդ, ո՞վ տարաւ, ճչեց սարսափած կինը՝ անոր ձեռքէն բռնելով։

— Եզը, եզին դրամը, դրամը, դրամը տարին, տունս քանդեցին, դրամը չկայ։

Կը յիշեմ որ կ'ուզէի մէջ խառնուիլ, բան մը ըսել, բայց բերանս փակուեցաւ, ակռաներս իրարու վրայ սեղմուեցան, ոտուըններուս դողը սաստկացաւ, եւ հազիւ թէ կրցայ յենուլ սրահին սիւնին, մինչդեռ մարդ ու կին իրարու ձեռքէ բռնած, իրար քաշքշելով կը վազէին պատին այս ու այն կողմը. յետոյ հարձածի պէս կրկին ներս մտան տուն, եւ ալ անոնց հետեւեցայ. իրարու միջոց չտալով՝ անոնք խառնեցին սնտուկը, դուրս թափեցին ինչ որ կար. — դրամը սակայն չկար ու չկար. թուղթը որուն մէջ դրամը փաթթուած էր, հոն էր, բայց յիսուն բուրլին չկար։ Տասն անգամ միեւնոյն թղթի կտորը մարդ ու կին փոխ առ փոխ վերցուցին, ծաւքերը բացին նայեցան, գետին ձգեցին, տասն անգամ

խառնեցին իրենց գրպանները, առանց գիտնալու թէ ինչո՞ւ, յետոյ վեր թռան միասին, եւ սկսան անկողիններուն ծալքը քանդել, տունը տակն ու վրայ ըրին, մինչդեռ Սէփօ՝ լաւ կը յիշէր որ սնտուկին մէջ դրած էր Դրամը չկար: Տունը չէնք շնորհք մեռելաւորն դարձաւ. կինը կ'արտասուէր, գովք կ'ըսէր, ինչպէս երես-խաները կ'ըսեն իրենց կորսնցուցած մօրը համար. իսկ Սէփօ՝ կըր-կին դուրս թռաւ բակը, եւ վշվշալով ման կու գար, ձեռունները կը տրորէր. վերջապէս պատի մը տակ կծկուեցաւ:

Երեք անգամ պատրաստուեցայ ոտուընները իյնալու, գործած յանցանքս խոստովանելու, արտասուելով թողութիւն խնդրելու, դրամը ետ տալու, եւ երեք անգամուն ալ միեւնոյն ձայնը լսեցի որ կը հնչէր ականջիս՝ պարզ ու որոշ. — «Գիտե՞ս, Աթօ, Ռահանը ուղող կայ» Երկինք, գետինք. այդ անիծուած ձայնը ես լսեցի՝ ինչպէս հիմայ կը խօսիմ. լսեցի եւ բերանս փակուեցաւ, լոեցի խեղդուած: Ռահանը ուղող կար, ինչպէ՞ս տայի դրամը... կը դողայի, կը սարսափէի ըրածէս, բայց խոստովանութիւնը զիս ալ աւելի կը սարսափեցնէր: Ի՞նչ որ քաշեցի, քիչ մնաց որ խելքս կորսնցնէի եւ սկսէի բակին մէջ վազվզել գոռալով. «Գողը ե՛ս եմ, գողը ե՛ս եմ»: Սիրտ չէի ըներ ըսելու, բայց կ'ուզէի որ կերպով մը բռնուիմ, որ մարդ մը տեսած ըլլար ըրածս, գար, հաստատէր. կ'ուզէի որ զիս բռնեն, խեղդեն, կտոր կտոր ընեն, տանջեն, լաօցընեն, մանաւանդ լացնեն. արցունքով գուցէ սիրտս թեթեւնար, թէ չէ կը մեռնէի, քիչ էր մնացած որ ճաթէի:

— Աթօ՛, քու տունդ աւերի, Աթօ՛, դրամը տարին, ախր խեղճ կնոջս «երեսի ջուրն էր», այն ալ տարին, Աթօ՛, ճար, հընար, ըսաւ Սէփօ տխուր ձայնով մը որ մինչեւ սիրտս թափանցեց. յետոյ զլուխը առաւ երկու ձեռքերուն մէջ եւ սկսաւ հեկեկալ:

— Հա՛, տարին, Սէփօ ապեր, կրկնեցի ես դողւոյն ձայնով: Եւ ի՞նչ, ես՝ գողս, աւազակս, ոճրագործս լացի խեղճ Սէփօի հետ, լացի բարձրածայն, գիծի պէս, լացի ո՛չ Սէփօի՝ այլ ինծի համար, լացի իմ խեղճութեանս համար, իմ թշուառութեանս համար, լացի հոգւոյս տանջանքը թեթեւցնելու համար, ներսս այրող կրակին վրայ քիչ մը արցունք ցանելու համար, լացի իմ կորսնցուցած խղճիս համար՝ զոր այդ օրը, առաջին անգամ ըլլալով գողութեամբ սեւցուցած էի: Ու կրկին սիրտ չըրի ըսելու թէ ե՛ս եմ գողը:

Տեսա՞ծ էք ձմեռ ժամանակ թէ ինչպէ՞ս փոքրիկ երեխան ձիւնագունտը ձեռքը բռնած՝ ցուրտէն կասկապուտ կը դառնայ, կը դողայ, կու լայ թէ ձեռքը կը սառի, օգնութիւն կը խնդրէ,

կը գանգատի թէ կապուտցաւ, մեռաւ ցուրտէն, բայց ոչ մէկ կերպով ձեռքէն կը ձգէ ձիւնադուռնոր՝ որ իր ցաւին ազդիւրն է։ Ես ալ ճիշդ այդպէս էի, ճիշդ այդպէս կու լայի. տարբերութիւնը այն է միայն որ խեղճ երեսման չուզեր հաւատալ թէ ձիւնն է իր մը սեւուն պատճառը, իսկ ես շատ լաւ գիտէի, եւ կը շարունակէի արտասուել ու դողալ։

Օ՛, զարմանալի բան մըն էր ատիկա։ Նոյն իսկ թշնամիիս չեմ մաղթեր ատանկ որ մը։

Մարդու հոգին շատ խոր է, շա՛տ խոր, ծո՛վ . . .

Գ.

Ուրախացայ երբ կամացուկ մը տունէն դուրս ելայ. ալ չէի դողար այնպէս. արցունքը զիս փրկեց։ Գիւղէն դուրս ելայ, երկար ատեն քալեցի միայնակ, հազարումէկ բաներ մտածեցի, ու միջոց մը, գրեթէ առանց զգալու, ինքզինքս Ռահանէնց տան առջեւը գտայ։ Պահ մը լուռ մնացի շուարած. կը մտածէի մտնե՞մ թէ ոչ։ Շատ կը փափաքէի ներս մտնելու, Ռահանը տեսնելու, անոր ըսելու որ դուն իմա ես, որ քեզ ոչ ոք կրնայ իզմէ խելը, բայց կը վախնայի որ ինքզինքս կը մատնեմ։ Լաւ համարեցի ետ դառնալ եւ սպասել մինչեւ որ փոթորիկը անցնի, մինչեւ որ Սէփօի դրամին ձանն ու ձունը կտրուի գիւղէն։ Ճիշդ այդ բոլորէն բակին դուռը բացուեցաւ. տեսայ Ռահանը որ դուրս կ'ելլէր, ջուրի կ'երթար. մայրը տունը չէր, իրիկուն էր եւ եկեղեցի դացած էր. այլ եւս հեռանալը անկարելի էր. ներս մտանք։

Երբոր մինակ մնացինք, ամբողջ միջոց մը զինքը զիտեցի. երբեք այնքան սիրուն չէր երեւցած ինձի. ես այնպէս կը նայէի որ կարծես աչքերովս կ'ուզէի զինքը ուտել. յետոյ յանկարծ մօտեցայ, եւ երեք տարուան սիրոյս ընթացքին՝ առաջին անգամ ըլլալով զայն գրկեցի. աղջիկը չէր սպասեր. իմ վարմունքս զինքը զարմացուց։ Ատիկա տակաւին քիչ էր. ես զայն այնպէս սեղմեցի գրկիս մէջ որ քիչ մնաց նուաղէր. երկիւղով ու ցաւով երեսս կը նայէր, կարծես կ'ուզէր հասկնալ թէ չե՞մ խելագարած, եւ կամ որ եւ է չար միտք մը չունի՞մ. Դէմքս՝ կ'երեւայ թէ սարսափելի ըլլալու չափ տարօրինակ էր. Ռահան ի դուր ախիւս տեցաւ պոծելու, փախչելու, ի դ՛ուր. իմ երկաթէ բազուկներուս մէջ կը թփրտար ա՛յնպէս, ինչպէս ճնճուկը բազէին ճիրաններուն մէջ. եւ ես կը սեղմէի, կը սեղմէի բոլոր ոյժովս, խեղդելու չափ։ Երեք տարուան միջոցին կուտակուած սէրս, զգացմունքս, կա՛րօտս յանկարծ մէկէն դուրս թռաւ, իմ համբոյրներս սարսափելի էին. ես ագահութեամբ կը ծծէի անոր միտքը, արիւն հանելու չափ,

եւ չէի կշտանար. ես կատղած էի, ինքզինքս մոռցած էի, միայն գիտէի որ գրկիս մէջ բան մը կայ զոր պէտք է սեղմել, սեղմել մինչեւ որ իսպառ հալի, լուծուի ինծի հետ, զոր ալ ոչ ոք չկարեւնայ բաժնել իզմէ։ Յետոյ ինծի այնպէս թուեցաւ թէ երազի մէջ եմ։ Որքա՞ն ժամանակ տեւեց այդ երազը, ես չեմ գիտեր. միայն ուշքի եկայ այն ժամանակ, երբ յանկարծ անոր հեկեկոցը հասաւ ականջիս, հեռու տեղէ քամիին բերած ողբի ձայնի մը պէս։ Իր անդօրութեան մէջ՝ աղջիկը՝ գրկիս խորը կ'արտասուէր երեխայի նման. ես ցնցուեցայ եւ ետ փախայ սարսափած, շնչակտուր, հեւալով։

— Ինչո՞ւ դիւ կը սպաննես, անաստուած, մի՛ վախնար, ես երբեք չեմ երթար այն մարդուն, հազիւ կարողացաւ ըսել Ռահան՝ արցունքներուն մէջէն։

Խեղճը, ան կը կարծէր թէ ես եկած եմ զինքը խեղդելու, որպէս զի իմ հակառակորդիս բաժին չիյնայ. բայց կ'երեւայ թէ զինքը կը խեղդէի, որովհետեւ կը սիրէի, որովհետեւ երեք տարի շարունակ այդ համբոյրին համար տանջուած ու չարչարուած էի ուրիշի դուռները, որովհետեւ անոր համար ոճիւր գործած էի. իմ կրած բոլոր զոհողութիւններուս հաշիւը կը պահանջէի. գաղանի մը պէս ակործակով կը բզբտէի իմ որսս զոր բռնած էի մեծ զոհաւորութեամբ. կարծես վրէժ կ'առնէի այդ աղջիկէն որ միեւնոյն ատեն թէ՛ իմ թշուառութեանս եւ թէ՛ իմ երջանկութեանս ազրիւրն էր. ան ինծի համար մեղրով ու թոյնով լեցուած բաժակ մըն էր. ես մեղրը կը խմէի, կը ծծէի քաղցրութիւնը՝ մինչեւ յատակի թոյնին հասնելու աստիճան։ Յետոյ զգացի որ ես կրնայի զայն խեղդել գրկիս մէջ, միսը պատռել ակռաներովս, սարսափելի համբոյրներովս. եթէ չարտասուէր, չճչէր՝ ես զայն կը խեղդէի, եւ անոր սիրոյն համար ցաւէս կը մեռնէի. ան իմ զոհս էր, եւ նոյն ատեն իմ դահիճս. միանգամայն կը զոհուէի ու կը զոհէի. չեմ գիտեր թէ ես ի՞նչ էի, սարսափելի բան էր։

— Դուռն միշտ իմա ես, Ռահան ջան, այսուհետեւ ոչ ոք կրնայ քեզ խլել իզմէ, ըսի ես հեւալով, փորձեցի մօտենալ գունատ ու զոդողացող աղջկան։

Ան փախաւ հեռու։

— Հա՛, քուկդ եմ որ խեղդես, անխիղճ, ըսաւ հեռուէն։

— Ռահան, ներէ՛ ինծի, ես այսօր խնեթեցեր եմ, չեմ գիտեր, պատճառ կայ . . . ա՛յ այսպէս չեմ ըլլար, Ռահա՛ն . . .

Ձայնս խզուեցաւ եւ ես հեկեկացի երեխայի պէս. ան ալ կրկին արտասուեց. մենք իրարու փաթթուեցանք։ Այս անգամ ես մեղմիւ համբուրեցի անոր գունատ այտերը, եւ կամացուկ մը,

կարծես վախճալով որ պատերը կը լսեն, փսփսացի ականջն ի վար։
— Մեր հարսնիքը չուտով տեղի կ'ունենայ, այս ձմեր. դրամը պատրաստ է։

— Ուրկէ՞։

— Սըստ, մի՛ հարցնել։

Ձեռքովս խփեցի բերանը. կրկին առաջուան կատաղութիւնը վրաս եկաւ. կրկին համբոյրներս կատաղի դարձան, բայց ճիշդ այդ պահուն դուրսէն ոտնաձայն մը լսուեցաւ. ես թողուցի աղջիկը եւ դուրս փախայ։ Մայրն էր որ եկեղեցիէն կը վերադառնար։

Տուն եկայ. բաղձաթիւ դրացիներ հաւաքուած էին ու գողութեան վրայ կը խօսէին։ Տարօրինակ բան որ ոչ ոք մազի չափ չէր կասկածեր իմ վրաս. նախ՝ որ իմ կեանքս միշտ օրինակելի ու անբիծ եղած էր. երկրորդ՝ եթէ անցեալին մէջ կասկածելի բարք ալ ունեցած ըլլայի, գոնէ այս անգամ ո եւ է մեղադրանքէ ազատ պիտի մնայի, որովհետեւ գողութիւնը կատարուած միջոցին, նոյն ինքն Սէփօի վկայութեամբ, ի՞նչ * * * գիւղը գացած ըլլալով, ես տունէն ու գիւղէն բացակայ էի. եւ իրաւ ալ գացեր էի։

— Երկինք, գիտի՛նք, կ'ըսէր Սէփօ, այնպէս կը յիշեմ՝ ինչպէս այս չորս մասը. այս կոտորելիք ձեռքովս տարի մեր անտէր սընտուկին մէջ դրի. երկու քօանըհինգնոց, թուղթի մէջ փաթթուած։

— Սէփօ, ըսաւ Ռէսը, դուցէ ճամբան թուղթին մէջէն ձգած ես եւ թուղթը միայն տարած սնտուկը դրած։

Այս հարցը վտանգաւոր էր. ոտուրներս նորէն դողացին, սիրտս կրկին սկսաւ թփրտալ, եւ ձեռքովս կուրծքս սեղմեցի. ինծի առանկ կու գար թէ ամէնքն ալ կը լսեն այդ թրթռոցին ձայնը։ Աղէկ որ մութ էր, թէ չէ կը տեսնէին թէ ինչպէս գոյնս նետեց։

— Ձէ՛, տանուտէր, ոտքիդ մատաղ, չէ՛, տուն բերի. Աթօն տունն էր, բացի, ցոյց տուի, այնպէս չէ՞, Աթօ՛, հարցուց իմ կողմս դառնալով։

Անոր հետ միասին ամէնքն ալ ինծի նայեցան. դողս կրկնապատկուեցաւ. պէտք եղածէն քիչ մը ուշ՝ հազիւ թէ կրցայ երկու բառ թոթովել։

— Աչքովս տեսայ . . .

Դարձեալ խաւարը օգնեց, յուղմունքս շտեման։

— Ցոյց տուի Աթօին, շարունակեց Սէփօ, յետոյ դաին ի՞նչ գիւղը ղրկեցի որ եղը տեսնէ, ես ալ դրամը թուղթին մէջ փաթթեցի եւ տարի իմ ձեռքովս սնտուկը դրի։ Աթօ դարձաւ լուր բերաւ. գացի որ դրամները առնեմ՝ երթանք եղը առնենք — դրամը չկայ ու չկայ։ Թուղթը թողեր է, եւ դրամը տարեր։ Ի՞նչ դէս, ի՞նչ դէն, սնտուկն ու տունը տակնուվրայ ըրինք, ալ անկիւն չթո-

դուցինք, ա՛լ աման չթողուցինք իրար անցուցինք. — չկայ ու չկայ. դրամ դրեր ես, դե՛հ, տար նայինք: Տարին, ու զիս թողուցին վիզս ծուռ, ձեռքս ծոցս:

— Դիւզի մարդ է, ակապէր, զիւղի մարդ, վճռեցին հարեւան. ները այս ու այն կողմէն. ճշմարիտ գողը դիշերը կու գար, պատը կը ծակէր, դուռը կը կոտրէր, կղպանքը կը բանար, թալանի կու տար, եւ ոչ թէ օր ցերեկով կ'երթար սնտուկէն միայն դրամը կը հանէր:

— Մեղմէ մէկն է, հարեւաններէն մէկը, ըսին ուրիշներ. ո՞վ գիտէ, գուցէ ճիշդ այս բոպէիս մեր մէջ նստած է, մեզի հետ կը խօսի. Ո՛վ որ ալ ըլլայ, թո՛ղ գոնէ իր Աստուծոմէն վախնայ, եթէ խղճէն չի վախնար. թո՛ղ բերէ ետ տայ. թո՛ղ այն խեղճ կնոջ արօցունքներուն խնայէ. թո՛ղ այս մարդուն երեսաներուն հացը չը կտրէ. աշուն է, վարուցանի ժամանակ է, լուծը գետինը մնացեր է, արտը անվար, սերմը առանց ցանքի. թո՛ղ բարիք մը նկատէ, հոգ չէ, ու բերէ տայ:

Երկար ժամանակ այսպէս խօսեցան՝ գողին սիրտը կակղեցնեալու, զայն համոզելու համար: Շատ բաներ ըսին, վերջ ի վերջոյ սկսան իրարու հաւտացնել թէ գողը տանու մարդ է, այսինքն մօտիկ հարեւաններէն մէկն է, որ կը ճանչնայ Սէփօի տան ելն ու մուտը, թէ գողը շատ ալ քարասիրտ, անխիղճ մարդ չէ. բան մըն է ըրեր, գէշ գործ մը ելեր է ձեռքէն, սատանային ականջ տուեր է, իսկ հիմայ արդէն իսկ զղջացած է, Սէփօին ու կնոջը վրայ կը խղճայ, կ'ուզէ դրամը վերադարձնել բայց կ'ամչնայ, կը մտածէ թէ ի՛նչ հնարքով բերէ ետ տայ որ իր ով ըլլալը չիմացուի, թէ՛ իր խիղճը փրկէ եւ թէ իր անունը անարատ մնայ:

— Հեշտ բան չէ գող անունը, հանաք մի՛ կարծէք, կ'ըսէր Ռէսը. ենթադրենք որ ես գողցած եմ, շատ ալ զղջացած եմ, կ'ուզեմ ետ տալ. ի՞նչպէս ելլեմ ու ըսեմ թէ ես եմ գողցողը, թէ ես գող եմ, դրամը բերած եմ. դէ՛, ըսէ. աւելի լաւ է որ մարդ առաջուց իր գերեզմանը փորէ. ալ կարելի՞ է ապրիլ:

— Իրաւ, իրաւ, դժուար բան է ըսին այս ու այն կողմէն:

Սկսան մտածել թէ ի՞նչ հնար գտնեն որ գողը բերէ ետ տայ դրամը, առանց յայտնուելու, առանց ամչնալու: Երկար մտածեցին եւ հնարը գտան, զարմանալի ու խելացի հնարք մը: Որոշեցին որ իւրաքանչիւր հարեւան, մեծ թէ փոքր, այր թէ կին, քիչ մը հող դնէ փէշին մէջ, բարձրանայ Սէփօէնց կտուրը, եւ անոնց երդիքէն տանը մէջ թափէ: Ներսը մարդ չպիտի գտնուի, դուռը պիտի գոցեն եւ բանալին տէրտէրին պիտի յանձնեն. այսպէսով՝ գողցողը համարձակ կրնայ հողին հետ ներս ձգել դրամը, եւ ո՛չ ոք չիմա-

նար թէ ո՛վ ձգեց : Երբ ամէնքն ալ իրենց հողը թափեն լմնցնեն , տանտէրը , տէրտէրն ու Ռէսը ներս կ'երթան , հողը կը քրքրեն , կը նային եւ դրամը դիւրաւ կը գտնուի : Բայց որպէս զի գողին միջոց տան քիչ մը ատեն իր խղճին հետ հաշիւ տեսնելու , որպէս զի հնար ունենայ դրամը պահած տեղէն հանելու եւ բերելու , այդ իրիկունը ամէնքն ալ իրենց տունը քաշուեցան , որոշելով որ յաջորդ իրիկունը մութին հաւաքունին ու փորձը ընեն : Ես մինչեւ հիմայ ալ չեմ հասկցած թէ ինչո՞ւ կը կարծէին որ գողը կը բերէ ետ կը դարձնէ գողօնը . խորհուրդ տուողը կ'երեւայ թէ անձնապէս կը ցաւէր Սէփօի վրայ , անանկ կը կարծէր որ եթէ ինք գողցած ըլլար՝ կը բերէր ետ կուտար , ուստի կը հաւատար թէ գողն ալ նոյնը կ'ընէ :

Այդ գիշերը Գասպարին չգանգատեցայ իմ բաղդէս , Ռահանին վրայ չխօսեցայ եւ փորձեցի կարելի եղածին չափ շուտ քնանալ : Բայց անհանգիստ էի , ու կ'երեւայ թէ տարօրինակ երեւոյթ մը ունէի , որովհետեւ Գասպար մէկ երկու անգամ լոկի երեսս նայեցաւ կասկածով , եւ երբ ես իր նայուածքը բռնեցի , շտապով երեսը դարձուց որ չհասկնամ թէ ինծի կը նայի : Գուցէ ինծի այսպէս թուեցաւ Վերջապէս քնացայ . չեմ գիտեր թէ ան ե՞րբ քնացաւ : Գուցէ լաւ չէր . ամբողջ գիշերը երազներու մէջ էի , անհաճոյ բաներ՝ իրարու խառնուած՝ աչքիս առջեւ էին : Առտուն՝ Գասպար դարձեալ քանի մը հեղ վրաս նայեցաւ , այս անգամ աւելի կասկածով . նոյն իսկ ինծի անանկ թուեցաւ որ բան մը ըսել կ'ուզէ . բայց յետոյ ինքզինքը զսպեց , պատին մօտէն գաւազանը առաւ ու դուրս ելաւ : Արդեօք ի՞նչ ըսել կ'ուզէր , արդեօք քունիս մէջ խօսած եւ ինքզինքս մատնած եմ , մտածեցի , եւ սաստիկ վախցայ . շատ ալ հաւանական էր , որովհետեւ երազներս սարսափելի էին : Ամբողջ օրը այդ մտածումը զիս չլքեց . — Արդեօք ի՞նչ խօսած էի քունիս մէջ , ինչո՞ւ Գասպար այդպէս կը նայէր ինծի . յետոյ որոշեցի որ եթէ իմանար՝ կ'ըսէր . կ'երեւայ թէ ոչինչ լսած էր :

Արդէն մութ էր , երբ հարեւանները կրկին հաւաքուեցան . Սէփօի տան դուռը փակեցին , եւ բաղմութիւնը մէկիկ-մէկիկ բարձրացաւ կտուրը , իւրաքանչիւրը փէշին մէջ կտոր մը հող դրած :

— Մի՛ ամչնաք , գաւակներս , ըսաւ տէրտէրը , մեղքէն ազատիլը յանցանք չէ , մեղքի մէջ մնալն է յանցանք . տեսէ՛ք , ես ալ հող կը թափեմ :

Եւ իր երկար վերարկուն փէշին մէջ կտոր մը հող դրած , երգիքին մօտեցաւ , ընդհանուր ծիծաղի ու շշնջոցի մէջ առաջինը թափեց հողը , Անոր հետեւեցաւ Ռէսը , յետոյ անյիջապէս ես մօտեցայ եւ կոյտ մը հող թափեցի : Հարկ կ'այ ըսելու որ դրամը

չձգեցի: Բազմութիւնը կը շարունակէր բարձրանալ ու իջնել. ես մտովի թէ՛ կը տանջուէի բրածիս համար, եւ թէ՛ կը ծիծաղէի ուս-
րիշներու ըրածին վրայ: Իրաւ ալ ծիծաղելի էր. խեղճ Սէփօի
տունը հողով լեցուեցաւ, եւ տակաւին այնչափ մարդ կար: Կէս
գիշեր էր. ճարերնին կտրած, որոշեցին որ բազմութեան մնացած
մասը յաջորդ իրիկունը թափէ, իսկ հիմայ ներս մտնեն, հողը նա-
յին: Այդպէս ալ ըրին: Դրամը չկար, չնչին յոյս մը միայն մնաց
վաղուան համար. հարեւանները ցրուեցան: Յաջորդ իրիկունը, ա-
մէնէն առաջ Գասպար մօտեցաւ եւ իր հողը թափեց, անոր հետե-
ւեցան միւսները, եւ այդպէս տեւեց մինչեւ ուշ գիշեր: Վերջա-
պէս ամէնքն ալ իրենց պարտքը կատարեցին: Տէրտէրը, տանու-
տէրը եւ Սէփօն ճրագ վառեցին, ներս գացին: Անոնք խնամով
ղուռը գոցեցին, եւ սկսան իրենց աշխատութեան: Քիչ մնացած էր
որ պոռայի թէ զուր տեղը այդքան կը խառնէք, թէ դրամ չկայ
այնտեղ, թէ ես եմ պահած. եւ իրաւ ալ երբեմն ինծի տարօրի-
նակ կ'երեւար որ ես այդ բանը չեմ ըսեր, ու կը թողում որ այս-
քան իրար անցնին զուր տեղը: Եւ սակայն լռեցի, չէի կրնար ըսել:

Երկար տեւեց այդ աշխատանքը: Բազմութիւնը դուրսը կը
սպասէր անհամբեր, անհանգիստ ու հետաքրքիր, որովհետեւ վեր-
ջին փորձն էր ատիկա: Ոմանք կը մօտենային, ականջ կը դնէին
դրան փականքին, եւ շունչներնին բռնած՝ կ'աշխատէին շուկ մը,
յուսատու խօսք մը լսել ներսէն:

— Գտնուեցա՛ւ, գտնուեցա՛ւ, աչքերնիդ լոյս, յանկարծ լսուե-
ցաւ տանը ներսէն:

Սոսողը, աչքի լոյս տուողը, Ռէան էր:

Ես համոզուած էի որ կատակ կ'ընէ, կը ծաղրէ: Շատերու
հետ ես ինքս ժպտեցայ: Դուրս եկան. երեքն ալ ժպտաղէմ էին
եւ ուրախ. դարձեալ աչքի լոյս տուին բազմութեան, իսկ տէր-
տէրը, ամենայն լրջութեամբ կ'օրհնէր գողին բարի սիրտն ու ձեռ-
քը: Ես դարձեալ չհաւտացի: Սէփօ առաջացաւ, ճիշդ յիսուն րուբ-
լի կար ձեռքը, աչքովս տեսայ:

— Ծիշդ ու ճիշդ այն դրամներն են, այն քսանըհինգ րուբլի-
նոցները, ըսաւ ան, եւ ցոյց տուաւ բազմութեան. ուլ որ էր՝ յա-
րեց, կրկին ողորմի հօրը, թո՛ղ Աստուած անոր ամենեւին չարիք
չտայ. ինչ որ մեր գլուխը բերաւ՝ թո՛ղ անոր ամենեւին չպատա-
հի: Լացուց, լաւ լացուց մեզ, բայց լաւ ալ ինդացուց. հիմայ ին-
ծի անա՛նկ կու գայ թէ այն սատկած եզն ալ կենդանացաւ:

Բազմութիւնը ուրախ-ուրախ ցրուեցաւ: Ամէնքն ալ այդ րո-
պէին միեւնոյն բանը կը մտածէին, միեւնոյն բանը կը զգային. մի-
այն ես անմասն էի րնդհանուրի ուրախութեան, միայն ես զժգոհ
մնացի եղածէն, միայն ես կը տանջուէի ի ներքուստ, եւ չգիտեմ
ի՛նչ կը խորհէի. միայն գիտեմ որ մտածումներս լաւ չէին:

Ես գող էի . . .

(Շարունակելի)

Ա. Ա. ՇԱՐՈՆԵԱՆ

ԳԵՆՈՎՈՒԹԵՒՆ

Խորհրդամոլ ֆախր մ'եմ ես անըջամոյն
Ձոր հաշիշի կապոյս ծուխը նուրբ եւ ուժգին
Կ'առաջնորդե գընորհներու երկիրն անգին,
Աշխարհ մը լուռ, միայնութեան զաւառ ջրմոյն:

Թմբիրը կայ վարանայից խորն իմ հոգւոյն
Երազներու երանաւե՛ս լուռ վայելիքն,
Արքեգընոյ թուրմունքներու վրդովագին
Խընկաւե՛սման յամրաքափանց թովիքն հանգոյն:

Ու սրբազան խնկամանի կրթակն ուժգին՝
Սեւեռուններն եւ ցանկավառ ֆու նայումսին,
Ուր կը մըխայ հոգիս իբրեւ անուշ կնդրուկ:

Եւ կը մնամ զինովութեան այդ անձնասուր,
Ձոհ գիտակից պաշտամունքին այս չարաշուք
Ճափիրին պէս ինքնամասոյց՝ ամփոփ ու լուռ:

ԱՐՏԱՇԷՍ ԵԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ԱԼԻԲՆԵՐ ԵՒ ԽՈԿՈՒՄՆԵՐ

Կը յուզուի ծովն: Կ'ըսես մեծդի, հըսկայ լեռ.
Գոռ աղմուկով խոռխոս ու եռուն ալիքներ
Կը նեւտիկն ափ ու նահանջեմ ուժասպառ,
Ծովուն խորքէն ելք զսնեղու սեւեղով վա՛ն . . .

Սակայն զո՛ւր է ալիքներուն այդ սեւեղանք.
Ծովէն անջա՛ս՝ անոնք չունին բընաւ կեանք:

* *

Կը յուզուի սիրեն: Անգուսպ, մըռայ խոկումներ
Խուշ աղմուկով, ինչպէս ծովու ալիքներ,
Կ'եռան, փրփրին սրբի խորունկ յաւակէն,
Կուրծք մաշելով՝ կ'ուզեն պոռթկալ վիսօրէն . . .

Սակայն զո՛ւր է, ո՛վ խոկումներ ձեր սեւեղանք.
Սրէն անջա՛ս՝ դո՛ւք ալ չունիք բընաւ կեանք:

Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԱՐԴԻ ՅՈՅՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ)

Ներկայ ուսումնասիրութիւնը որ արդի յոյն գրականութիւնը կը պատ-
կերացնէ իր վերածնունդէն մինչեւ մեր օրերը, յատկապէս «Ծա-
ղիկ»ի համար գրած է երիտասարդ յոյն գրող մը, Պ. Արտսրոյոս
Մէլսֆրինոս, որ անձնապէս ճանաչուած է իր արեւմտեան ընկերացի
է այդ գրականութեան վերջին օրոշմին ծաղկման մէջ, հրաշա-
րակելով «Նեանքը» անունով հանդէս մը: Այդ հանդէսին մասնա-
ւորաբար աշխատակցած են յայտնի նորավիպագիր Բարսիա-
մանրիս, ինչպէս նաեւ Բալամաս ու Մալամասիս բանաստեղծ-
ները, եւ ճիշդագոյն գրականութեան մէջ այնչափ սիրուած ա-
նուն մը ունեցող մասնագիր մը՝ Ժան Բախարի, որ Ժան Մօ-
րէասի պէս ծագմամբ յոյն է արդէն: Մօս ասեցէն, քեզիս առի-
քը ունենալով աւելի երկարօրէն ծանօթացնելու Պ. Ա. Մէլսֆրի-
նոսը, երբ յոյս տեսնէ իր բանաստեղծութեանց հաւաքածոյն որ
սպուելու վրայ է:

ԺԹ. դարու սկզբնաւորութեանը մէջ, անկումի շրջան մըն է
որ կ'անցընէ Յոյն գրականութիւնը. չկան գրական որոշ ուղղու-
թիւններ, որոշ ձգտումներ եւ ատոնք համախմբող հանդէսներ.
չկան նաեւ որոշ կեդրոններ ուր գրողները համախմբուած ըլլան
եւ ուրկէ մեկնին ամբողջ գրականութեան մը շարժում եւ ուղղու-
թիւն տուող գործերը: Աթէնք բոլորովին կորսնցուցած է իր հին
չքեղ փայլը, ու գրական բովանդակ կեանքը կեդրոնացած է քա-
նի մը կղերամիտ յետադէմներու եւ իրենց հանդէսներուն մէջ: Հոս
ու հոն, անջատ ու մեկուսացած, երբեմն երբեմն, հզօր ու սիրուած
գրողներու ձայներ լսելի կ'ըլլան, որոնք վաղանցուկ փայլէ մը յե-
տոյ կը մարին նորէն. եւ սակայն ատոնց ազդեցութիւնն է որ տա-
րիներու մէջէն իր դանդաղ բայց յարատեւ շարժումովը, ուռճա-
ցած ու զօրացած, արդի փայլուն գրական շրջանին ծնունդ տուած
է: Ուրեմն, խօսելէ առաջ մեր արդի վառվռուն ու կեանքոտ գրա-
կանութեան մասին, նախ համառօտակի վեր հանենք այն ազդեցու-
թիւնները որոնցմէ ծագում առած է ան:

Մատենադարանիս մէջ հատոր մը ունիմ, չափազանց հազուա-
գիւտ գիրք մը, որ 1811ին հրատարակուած է: Այս թանկագին
գիրքը բանաստեղծութիւններու հաւաքածոյ մըն է, միամիտ լեզ-
ուով ու սիրուն ոճով մը գրուած, որ պղտիկութեան բովանդակ
հրապոյրը կը կազմէր: Աթանաս Բրիսթօբուլօսի, Ֆէնէրցիին, բա-
նաստեղծութեանց հատորն է: Ասոնք անակրէօնեան տաղիկներ
են, զմայլելի չեղտով ու բոլորովին պոլսական լեզուով մը գրուած:

Կարճ յառաջաբանի մը մէջ, հրատարակիչները կ'իմացնեն հասարակութեան թէ առաջին անգամն է որ հատորի մը մէջ կ'ամփոփուին Քրիսթօրօսի բանաստեղծութիւնները, որոնք այն ժամանակուան Յոյն հայ-լայֆին սքանչացման առարկան եղած էին եւ ամէնուն բերանն էին: Քրիսթօրօս ճշմարտօրէն իր ժամանակուան ամէնէն աւելի ճաշակուած բանաստեղծն էր: Իր այդ գիրքին մէջ մեզի տուած է Անակրէոնի պաշտելի նմանութիւններ, որոնց միակ թերութիւնը իրենց շատ ընտանի ոճն է, ոճ մը որ կը մօտենայ ԺԸ. դարու Քրանսական բանաստեղծութեանց արձակունակութեան: Այդ ոճը շատ նպաստաւոր ազդեցութիւն մը չէր կրնար ընել նոյն ատենի վերածնող բանաստեղծութեան վրայ:

Քրիսթօրօսէ վերջ, զէպի 1821ի մօտերը կը յայտնուին արդի Յունաստանի էն մեծ բանաստեղծները, Քալվօ եւ Սօլօմօս: Երկուքն ալ իրենց ուսումը առած են բանաստեղծութեան եւ գեղարուեստներու ոստանին՝ Իտալիոյ մէջ, եւ երկուքն ալ բարեկամական կապերով կապուած են իրենց ժամանակուան Իտալացի գլխաւոր բանաստեղծներուն, Ֆօսքօլօի, Մօնթիի, Մանցօնիի եւ ուրիշներու հետ:

Քալվօ՝ 1824ին՝ Զուիցերիոյ մէջ կը հրատարակէ հատոր մը, «Քնարը» վերնագրով որ միայն տասը տաղ կը պարունակէ: Տասը տարի ետքը կ'ամրողջացնէ զայն տասը նոր տաղեր աւելցնելով: Եւ ահաւասիկ ապագային ձգած իր բանաստեղծի ամբողջ գործը: Իր ժամանակակիցները հազիւ թէ կրցած են գնահատել իր տաղերուն բանաստեղծական արժէքը, եւ այդ է պատճառը որ ինք անծանօթ մնացած է զրահմուտներու մեծագոյն մասին: Իր խառնակազմ (hybride) ոճը, ուր իրարու կը խառնուին վաղնջական ձեւերն (archaïque) եւ ժողովրդական լեզուին բառերը, տարտղնուած սափփովեան տուներու մէջ, որոնց կշռութիւնը գիտնական ականջներու հասկնալի էր միայն, շատ գէշ կը հնչէր լեցուն եւ հնչուն աղեքսանդրեաններու (alexandrin) միայն վարժուած ականջներու: Հազիւ մեր օրերուն է որ Քալվօ կրցաւ քիչ մը համբաւ չափի, եւ ան ալ ոչ պէտք եղածին չափ եւ առանց խորապէս ուսումնասիրուելու, եւ Պ. Ժան Մորէաս բոլորովին իրաւունք չունի երբ իր «Ուղեւորութիւն ի Յունաստան» գործին մէջ հակառակը կը պնդէ, յարելով թէ «երիտասարդ բանաստեղծները իր ստուերը կոչած են՝ վարդերով պսակելու համար զայն»: Եւ սակայն իրաւամբ մեծ բանաստեղծ մըն է Քալվօ, որ ամենամեծ ազդեցութիւնը պիտի ունենայ ապագային այ եւ որուն անունը հետզհետէ պիտի մեծնայ: Իր ոլիմպական serenitéով տաղերուն մէջ մեզի ընդնշմարել տուած է գեղեցկութիւնները այն բանաստեղծութեան զոր մեր նախնիքը մեզի թողած են:

Այդ ժամանակին էր որ եպիրոսցի ուրիշ բանաստեղծ մը, Ժան Վիլարաս կը կազմէր իր առակները եւ մեզի կու տար քանի մը թարգմանութիւններ իր հրաշալի կարկառանութիւն մը ունեցող կենդանի լեզուովը։ Վիլարաս՝ միեւնոյն ժամանակ կը գրէր նաեւ ռամիկ լեզուի իր քերականութիւնը։ Ինքը այդ լեզուին մոլեռանդ հաւատացեալ մըն էր, եւ ասկէ զատ հզօր միտք մը որ զգացած ու հասկցած է բովանդակ կարողութիւնը ճշմարտապէս ցեղային ու կենդանի գրականութեան մը ստեղծումին տակ շինուած այդ լեզուին։ Այս անստղիւտ յօրինուածութեամբ բանաստեղծը, այս սքանչելի թարգմանիչը ասկէ 70 տարի առաջ այդ թէզը պաշտպանած է այնքան զօրեղ փաստերով որ երբ վերջերս Պ. Վլաքօ եանի գտաւ դանոնք ու հրատարակեց, զարմանք պատճառեցին արդի գրագէտներուն, որոնք անոնց մէջ կը գտնէին, հոգ չէ թէ սաղմնային վիճակի մէջ, այն բոլոր փաստերը, որոնցմով մեր օրերը Պ. Ժան Բաիքարի յստակամոլները (puriste) պապանծեցուց եւ վճռական հարուածը տուաւ անոնց պաշտպանած արուեստական լեզուին։ Չմոռնանք րօելու թէ յստակամոլներու պաշտպանած այդ լեզուն տակաւ վտարուեցաւ գրականութենէն, թերթերուն մէջ ապաստանեցաւ եւ կարծեց վրէժ լուծել՝ հասարակութեան ատելութիւնը գրգռելով լեզուի բարեկարգութեան դրոշմը կրող ու եւ է գիրքի դէմ։

Բայց դառնանք Չանդային, «Արեւելքի ծաղիկ»ը եղող այդ կղզիին։ Երիտասարդ բանաստեղծ մը, Պ. Սօլօմօս, Միսիօնկիի մէջ կը հրատարակէ նրկար տաղ մը որ ծափահարութիւններով կ'ընդունուի, եւ այդ զմայլելի քերթուածին վրայ, միաձայնութեամբ անոր հեղինակին մէջ կ'ողջունուի Յոյն բանաստեղծութեան վերածնունդը որ վերջապէս, Սօլօմօսի քնարով կը յայտնուէր, քսան դարերու երկար լուսթենէ մը վերջ։ Հետեւեալ տարին Սօլօմօս կը հրատարակէ իր «Տաղ առ Պայրն»ը, որ աւելի երկար ու տեղ տեղ աւելի տկար է առաջինէն, բայց որուն մէջ կատարեալ մասեր ալ քիչ չեն։ Այդ ատեններն է նաեւ որ կը գրէ իր «Թուռաւորուած աղջիկ»ը, զմայլելի քերթուած մը նուիրուած իր մէկ բարեկամուհիին յիշատակին, որով ժողովրդական դարձուց անոր անունը։ Յետոյ, իր բարեկամներուն ստիպումներուն վրայ, Յոնիական գրականութեան Ծաղկաքաղին (Anthologie) համար կը տրամադրէ իր «Զամպուս»էն քանի մը կտորներ։ Այս քերթուածին մէջ, զոր չպիտի կրնար աւարտել, բանաստեղծը մեզի կը ցուցնէ թէ որքան ալ Պայրնի աղղեցութիւնը զգալի է իր դործերուն վրայ, կրկին ինք անաղարտ պահած է իր ինքնատուրութիւնը եւ ցեղային զգացումը։ Անկէ ետքը, բանաստեղծին քնարը կը լռէ։ Սօ-

լումս կը սկսի աշխատութեան մը որ մահուընէն ետքը միայն լոյս պիտի տեսնէր: Իր կեանքին երկրորդ շրջանն է ատիկա, մտածման եւ աշխատութեան շրջան մը՝ որու միջոցին կը ճգնի անարատ ու անթերի գեղեցկութեան մը հասցնել իր ոճը:

Այդ միջոցին նոր ծանօթութիւն հաստատած է երիտասարդ գեղեցկագէտի մը՝ Հոմերոսի ու Շէքսպիրի նշանաւոր թարգմանչին՝ Ժան Բօլիլասի հետ, որ գերման գաղափարներով սնած, իրեն կը հաղորդէ Հէկէլի գեղեցկագիտութեան եւ գերման բանաստեղծութեան մէջ գտած բոլոր դանձերը: Ալ ատկէ ետքը, այս երկու անունները անբաժան կը մնան իրարմէ: Սօլօմօս կը շարունակէ իր յանգերը կատարելագործել, առանց սակայն նոր բան մը հրատարակելու: Կը լքէ իր գեղեցկագիտութեան քիչ մը անյարմար եղող յանգը, եւ «աղեքսանդրեան»ը կ'ընդունի. վէտվէտուն, հընչուն, զիտակից աղեքսանդրեան մը որ բոլոր կշռութիւնները (rythme) կրնայ արտադրել, եւ որուն հետ ձուլած է բոլոր ներգաշնակութիւնները այն գեղեցիկ լեզուին, զոր Ողիմպոսի աստուածները թողած են իբր յետին մնացորդը իրենց երբեմնի մեծութեան: Այդ բերեղեայ տողերուն մէջ այնքան գաղափարներ խտացուցած է որ մարդ՝ ամէն նոր ընթերցումի՝ զարմացած կը մընայ միշտ նոր զգայնութիւններ գտնելով հոն: Ինքն է նորէն որ իր արուեստին մէկ շատ յստակ գաղափարը տուած է, տողի մը մէջ ըսելով.

«Բազմաթիւ եմ մտքիմ նամբաներ»

Իր բարեկամին՝ Բօլիլասի գիտնական քննադատութիւնը որ նախաբանը կը կազմէ իր գործերուն մէկ հրատարակութեան, լոյս հանեց այն գանձերը որոնք ծածկուած կը մնային երկար քերթուածի մը մէկ քանի թանկագին բեկորներուն մէջ, եւ որոնք արդի Յունաստանի դիւցազներգութիւնը յիտի ըլլային: Բայց բոլոր ասոնցմով հանդերձ, նորէն վարպետը մէկ քանի հաղուագիւտ գրասէրներէ միայն կը գնահատուէր, եւ զեռ վերջերս էր որ Բալամաս բանաստեղծն ու Քալօսկուրօս քննադատը, ուրիշ մէկ քանի երիտասարդ բանաստեղծներու հետ, հանդէսի մը մէջ վարպետին սքանչացումը պաշտամունքի բարձրացուցին: Ատկէ ի վեր ամէն մարդ Սօլօմօսի վրայ կը խօսի, առանց անշուշտ զայն հակընդառու իմաստակներն անգամ, որոնց հասցէին երբեմն այնքան կծու նետեր արձակած է իր հռչակաւոր «Խօսակցութեան» (Dialogue) մէջ, «Երկարամազներուն հետ—ինչպէս իրենք կ'անուանեն նոր լեզուին երկրպագուները—միաբերան կը սքանչանան ազգային բանաստեղծին վրայ: Իրաւ է որ ժամանակին ընթացքով Սօլօմօսի պաշտամունքը պիտի սահմանափակուի, աւելի խելացի

ու գիտակից պիտի դառնայ, եւ Սօլօմօս իր ճշմարիտ տեղը պիտի գտնէ, բայց միշտ պիտի սիրուի ու պաշտուի ան իբր առաջին բանաստեղծը որ կրցած է իր նախագասութիւններուն տալ նոր կուսութիւն մը եւ իր ոտանաւորներուն մէջ դնել արուեստ մը որ երկար ժամանակ իտէալը պիտի մնայ նոր սերունդին բանաստեղծներուն:

Վարպետին շուրջը հետզհետէ կը կազմուի շրջանակ մը որ իր մէջ կը պարունակէ Քօրֆուի հայ-լայֆին ծաղիկը, Բօլիլաս քրննադատը, Թիպալտօս ու Մարքօրաս բանաստեղծները եւ ուրիշներ: Թիպալտօս որ շատ քիչ անգամ հանդէսներու կ'աշխատակցէր, բանաստեղծութիւններու միակ հատոր մը հրատարակած է որ սակայն գլուխ-գործոցներ միայն կը պարունակէ: Այդ հատորին մէջ հրատարակուած կտորները անստգիւտ յօրինուածութիւն մը ունին յաճախ եւ երբեմն Այֆրէտ տը Վիենին կը յիշեցնեն իրենց չափաւորութեամբ, եւ երբեմն առաւելան ցօղի մը զով թարմութիւնը: Այս անստգիւտ բանաստեղծը իր ներգաշնակ եւ յստակ լեզուին մէջ կրցած է իրարու միացնել գերման երազկոտութիւնը արեւելեան զգայնօտութեան: Իր ցայգերդներուն մէջ կրցած է դնել առոյգ բանաստեղծութիւն մը զոր մտիկ կ'ընես գարնան զով առաւ մը՝ կէս մը պառկած խոտերուն վրայ՝ պաշտելի ոտանաւորներ՝ որոնք արշալոյսի կարմիր ծաղիկներուն հոտաւէտ ալիքներուն մէջ քեզ կ'օրօրեն:

Մինչդեռ իր շուրջը իր ժամանակակից գրողներուն մեծագոյն մասը սանձարձակ բօմանթիզմի մը մէջ կը կորսուէի, ինքը մինակը եղած է դասական ժուժկալութիւն մը պահող: Իր տեղ տեղ առոյգ, թարմագեղ եւ տեղ տեղ միսթիքականութիւնով օծուած բանաստեղծութիւնը շատ հոգիներ գրաւած է, եւ մասնաւորապէս Սրիբիտիօն Զամպէլիօսը, հմուտ մը ու նոյն ատեն միսթիք բանաստեղծ մը որ «Բանտօրա» հանդէսին մէջ հրատարակած իր մէկ երկար ուսումնասիրութեանը մէջ աստուածացուցած է Թիպալտօսը եւ դայն շատ աւելի վեր դասած Սօլօմօսէն: Այդ նախապատուութիւնը անթիւ հակառակութիւններ յարուցած եւ շատերու համար խորհրդաւոր հանելուկ մը դարձած է: Բօլիլաս՝ ատիկա պարզ նախանձի մը արդիւնքը կը նկատէ, եւ սակայն, մենք կը կարծենք թէ բիւզանդական ուսումնասիրութիւններու հմուտ պատմաբանը՝ Զամպէլիօս՝ բոլորովին իրաւունք ունի իր դատաստանին մէջ: Սօլօմօսի արուեստին մէջ զէպի հնութիւնը վերադարձ մը կը տեսնէր, շեշտելով նոյն ատեն թէ անոր արուեստը զուրկ է այն միսթիք յուզումէն որ նոր սերունդին համար

բանաստեղծութեան աղբիւրը պիտի ըլլար: Եւ որովհետեւ Թիպալ-
տօսի բանաստեղծութեան մէջ կը գտնէր ինչ որ Սօլօմօսի քով չը
կար, հետեւաբար Թիպալտօսը կը ներկայացներ երիտասարդու-
թեան՝ յորդորելով որ իրենց գրական դաւանանքը անոր գործե-
րուն վրայ ձեւեն:

Մինչդեռ Քորֆուի երիտասարդութիւնը Սօլօմօսի շուրջը կը
կը խմբուէր, ուրիշ բանաստեղծ մը որ թէեւ Յօնիական կղզիները
կը բնակէր, եւ որ սակայն իր ծագումովն ու լեզուովը Եպիրոսի
կապուած էր, Ա. Վալաօրիդիս, ի դէպ Եպիրոսի լեռներուն, լսելի
կ'ընէր իր հպարտ եւ կշռաւոր երգը՝ նկարագեղ ու վայրագ ոճով
մը: Այս ներգաշնակութեան հսկան, մեկուսացած՝ զիւցազներու
ստուերներէն յաճախուած կղզեակի մը մէջ, մեղ օժտած է հա-
րուստ բանաստեղծութեամբ մը որուն արժէքը ա'լ աւելի պիտի
բարձրանար, եթէ խաթարուած չըլլար չափազանցուած բոման-
թիդմով մը: Ընտիր գրագէտ մը, Պ. Է. Ռօիտիս որ այս տարի
վախճանեցաւ, եւ որ հեղինակն էր «Յովհաննա Պապուհի»ին (*) եւ
«Կուռքեր»ուն, — այս վերջինը լեզուաբանական ուսումնասիրու-
թիւն մը որուն վրայ իր տեղը պիտի խօսինք, — ժամանակին՝ Վա-
լաօրիտիսի մասին հրատարակած է քննութիւն մը ուր զայն իր
ժամանակակիցներուն մէջ միակ գովելին կը նկատէ: Այս սրամիտ
քննադատը բարեբար ազգեցութիւն մը ունեցած է Վալաօրիտիսի
բանաստեղծական գործին վրայ, զայն փրկելով այն կեղծ բոման-
թիդմէն որուն ցանցերուն մէջ բռնուած էր: Արդէն Վալաօրիտիսի
վերջին քերթուածը՝ «Մօթինօս»՝ որ դժբաղդաբար անաւարտ մը-
նացած է, զգալի օրինակ մըն է ատոր: Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն,
Վալաօրիտիս իր այնքան չափազանցութիւններուն մէջ շատ շնոր-
հայի մանր քերթուածներ ունի, եւ Հիւկոյեան շունչով քանի մը
ղերագոյն տաղեր, որոնք զիւցազնական հոգիին վերջին շունչը կը
կը կազմեն: Ընդհանրապէս մեծ բան մը չըսէր, բայց իր խօսքե-
րուն ծանրակշռութենէն կը զգացուի թէ իսկապէս հսկայի մը ա-
մենի կուրծքէն կը յորդին:

Ասով կ'աւարտի մեր ուսումնասիրութեան առաջին մասը, ուր
հոս ու հօն, առանց որոշ ձգտումներու եւ ուղղութեանց, ցրուած
դէմքեր քննեցինք: Երկրորդ մասով պիտի քննենք այն շրջանը՝
որ անկման շրջան մը ըլլալով հանդերձ, արդի յոյն գրականու-
թեան կեանքօտ փթթումը պատրաստած է,

ԱՐՄԱՅՈՒՄՈՒՄ ՄԷԼԱՔՐԻՆՈՍ

(*) Ծ. Խ. Եթէ չենք սխալիր, Ռօիտիսի այս գործն է որ
հայերէնի թարգմանուած է Իզմիրի «Մէտէօրա» հանդէսին մէջ:

ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ՄԱՍՈՒԼԸ

(ԳՐՈՆԻԿ)

Նոր Ոստանիկ Տէր. Մարգարեանց մը. — Կերական ձեռնարկ մը՝ Նի-
կողոսեան Վարժարանը. — Ռուսահայոց վարժարանները. —
Մնակեան խումբին բաժանումը եւ Մնակեանի նպաստը. —
Քաղաքավար ու սրամիտ Պարոնի մը հասցէին:

Միայն հայ արուեստագէտներու յաջողութեան լուրերը չէ՛ որ
կը հասնին Բարիզէն: Նամակագիր մը այս անգամ մեղի կը հաղոր-
դէ եգիպտահայ մեծ ոսկերչի մը զաւկին՝ Սարգիս Լ. Սիրաժի (?)
շահատակութիւնները՝ որոնք Ոստանիկ Տէր-Մարգարեանցը կը յի-
շեցնեն, թէ եւ անկէ անհամեմատ նուազ փայլով ու նուազ . . .
տաղանդով գործադրուած ըլլան: Այս Սարգիսն ալ ազնուականի
անունով մը կը ներկայանայ Բարիզի նշանաւոր ոսկերիչներուն,
եւ կը սկսի բանակցիլ՝ իր հօրը հաշուոյն ապրանք գնելու խոստու-
մով: Ոսկերիչները կը վստահին իրեն, եւ անա շատ մը թանկագին
առարկաներ ու գոհարեղէններ՝ զորս Սարգիս ձեռք կ'անցընէ, եւ
որոնց շնորհիւ հիմերը կը գնէ շուայլ ու շուայտ կեանքի մը՝ որ
մինչեւ պատժադատ ատենանը պիտի յանգէր: Մասնաւորաբար կը
կը կապուի Պլոնտինէթ Տալէզա անունով կիսաշխարհիկ կնոջ մը՝
որ երբեմն բաւական անուն հանած է իբր սիրուհին Տիկին Հիւմ-
պէտի համբաւաւոր եղբոր՝ Ռոմէն Տօրինեաքի:

— Ինծի մեծ բան մը չէ տուած, կը յայտարարէ այս վերջինը՝
դատարանին մէջ, Բասթատի ճաշարանին մէջ տեսայ զինքը՝ Տի-
կին Քարաթի հետ, եւ քանի մը անգամ իրենց ընկերացայ: մեկ-
նած օրը եկաւ զիս գտաւ, եւ ըսաւ թէ անհրաժեշտ գործերու
համար ստիպուած է անմիջապէս Պրիւսէլ մեկնիլ: Խնդրեց որ Տի-
կին Քարաթէն ներողութիւն հայցեմ իրեն մնաց բարով չըսելուն
համար:

— Շատ դրամ կը ծախսէ՞ր, կը հարցնէ նախագահը:

— Այո՛, տարեկան 300,000 ֆրանք եկամուտ ունեցող մը հա-
զիւ պիտի կրնար իրեն չափ շուայթէն ապրիլ. անգամ մը՝ կը յիշեմ որ
իմ ներկայութեանս՝ երկու մատանի, ագամանդ մը եւ շողակն մը
տուաւ Տիկին Քարաթի. մասնաւոր կառք մը եւ ձիեր ունէր ինք.
կառք մը եւ երկու ձիեր ալ իր բարեկամուհիին համար վարձած էր:

Սարգիսի շուայթեան մասին պատմութիւնները առատ են
արդէն: Այսպէս, անգամ մը, դերասանուհիի մը չրջագգեստին վրայ
գաւաթ մը շօքոյա կը թափէ, եւ առանց չփոթելու ձեռքէն մեծա-
գին մատանի մը հանելով դերասանուհիին մատը կ'անցընէ, ձա-
խողակութիւնը դարձանելու համար: Իրմէ խարուած անձերուն
մէջ մասնաւորաբար կը յիշուի Պ. Պրաուն (40000 ֆրանք), Պ.
Աւման Միքաքի (10548 ֆր.), Պ. Ժաք Մէտիանո (2500 ֆր.),
Տիկին Լիւպէնթալ (7637 ֆր.), Այրի Տիկին Կիյեօմ (7580 ֆր.)
եւ ընչ. Բաղմաթիւ կիսաշխարհիկ կիներ եկեր են դատարան՝ վկա-
յութիւն տալու: Սարգիս որ փախած է Բարիզէն, ի բացակայու-

Թեան դատապարտուել է երկու տարուան բանտարկութեան եւ 500 Փրանք տուգանքի: Իր նշանաւոր մանրամասնութիւն կ'արժէ մէջ բերել սա պարագան թէ իշխանավայել կեանք մը վարող եւ իշխանաբար դրամ վատնող այս պարոնը՝ Պիւֆֆօ փողոցը՝ խեղճ ու ալտոտ սենեակի մը մէջ կը բնակի եղեր:

×

Ուրախութեամբ կը ծանուցանենք թէ ծանօթ ու բազմադիւն դաստիարակ եւ Ս. Յակոբայ որբանոցին նախորդ Տնօրէն Յակոբ էֆ. Նիկողոսեան՝ պետական արտօնութիւն ստացեր է Բերայի մէջ մասնաւոր վարժարան մը հիմնելու: Այս վարժարանը մանչերու համար նախակրթարան մը պիտի ըլլայ, եւ աղջկանց համար ալ բարձրագոյն կրթարան մը: Ահաւասիկ պատեհ առիթ մը Բերացի այն բազմաթիւ ծնողքներուն՝ որոնք կը գանգատէին թէ աղջկանց բարձրագոյն կրթութեան յատուկ վարժարան մը չունինք ուր զըրկեն իրենց զաւակները, եւ թէ, Բերայի մէջ չկայ անհատական ձեռնարկութեան մը ծնունդը եղող հայ վարժարան մը ուր կարելի ըլլայ քիչ շատ բարեկեցիկ ընտանիքներու զաւակներուն մասնաւոր հետեւաբար աղգ. վարժարաններէն աւելի խնամալ եւ հոգածու կրթութիւն մը տալ: Ծանօթ ըլլալով Նիկողոսեան Յակոբ էֆէնտիի ձեռնհասութիւնն ու կարողութիւնը, ինչպէս նաեւ ընտանեկան մաքուր եւ անբիծ կեանքն ու համբաւը, — ինքնին այնքան անհրաժեշտ մասնաւոր վարժարաններու վարիչներու համար, — կարելի է այժմէն փայլուն ապագայ մը գուշակել այդ վարժարանին՝ որ արդէն յաջողութեան կատարեալ պայմաններու մէջ կը սկսի: Նիկողոսեան էֆ. իրեն աջակից պիտի ունենայ նաեւ իր կինը՝ Տիկին Աղաւնի Նիկողոսեան՝ որ իր կարգին, այնքան արդիւնաւոր գործունէութիւն մը ցոյց կու տայ Բերայի Արհեստանոցին մէջ՝ զոր վերականգնեց իր երկու գործակիցներուն՝ Օրիորդ Տօլպաճեանի եւ Օրիորդ Քաքմաճեանի հետ: Նիկողոսեան էֆէնտի, ինչպէս կ'իմանանք, մտադիր է գիշերօթիկ աշակերտներ ալ ընդունիլ, ինչ որ ալ աւելի մեծ զիւրութիւն մը պիտի ընձեռէ Բերացի ծնողքներու:

×

Նոյե Ծրայե Բրեսի Բեղերսպուրկի Թղթակիցը հետեւեալ հետազիրը ուղղած էր այս օրերս իր թերթին. — «Բիրնիքի Վեսքիք կը ծանուցանէ թէ Սիմֆերոպոլի Հայ Եկեղեցւոյ Խորհուրդին դարձեալ կատարեալ ինքնավարութիւն տրուեցաւ: Հայոց զպրօցներուն նիւթական մատակարարութեան մասին, Եթէ այս լուրը ճշմարիտ է, պատճառ կայ ընդունելու թէ Հայոց եկեղեցապատկան կալուածներուն յարքունիս գրաւումը կատարելապէս պիտի վերցուի»: Դժբաղդաբար, ոչ մէկ նոր տեղեկութիւն մինչեւ այսօր հաստատեց այս արտայնդիլ լուրը: Ռուսիոյ ներքին գործոց նախարար Սվիազդովը-Միրսքի իշխանն ալ, ինչպէս թերթերը ծանուցին, ըսեր է Պէրլինի Լօքայ Անճալկերի Թղթակցին. — «Ես ցեղի խտրութիւն չեմ հասկնար, պարագաները ցոյց տուին թէ ամէնքն ալ պարտաճանաչ հպատակներ են, ուստի Հայք եւ Հրեայք պիտի ստանան ընդոր օրինական իրաւունքները: միայն քիչ մը համ»

բերել պէտք է, եւ ինքս կը վստահացնեմ ձեզ այս մասին»։ Նա-
խարարին խօսքերը յիշեալ թերթէն արտատպած է Ռուս լրագիրը։

×

Մրցակցութեան տարօրինակ, չրսենք անվայել երեւոյթի մը
ակնհատեալ եղանք հոկտ. 1/ի կիրակին։ Թրքահայ թատրոնին
ծերունի վաստակաւորը, Մնակեան էֆ. իրեն ի նպաստ ներկայա-
ցում մը կու տար Բերայի Քոնքորտիա թատրոնին մէջ։ Իր զաւակը՝
որ մեզի անյայտ պատճառներով հեռացած է Օսմ. տռամաթիք խում-
բէն, — հետը տանելով նաեւ խումբին գերակատարներուն մէկ մա-
սը, — կ'երեւալ թէ հօրը վնասելու զիտումով միեւնոյն կիրակին
Օտէոն թատրոնին մէջ ներկայացում մը կազմակերպած էր։
Արդիւնքը սա եղաւ որ հօրը վնաս պատճառել ուզած միջոցին
ինք ալ մեծ շահ մը չըրաւ, ու թերեւս փորձով ալ հասկցաւ թէ
ինչ որ ըլլալ հասարակութիւնը միշտ ձեռքի վրայ պիտի բռնէ իր
ծերունի ու բազմավաստակ հայրը։ Կը յուսանք որ այս պառակ-
տումը վերջ կը գտնէ մօտ առնէն, եւ երկու խումբերը կրկին կը
միանան միեւնոյն բեմին վրայ, միանգամ ընդ միշտ մէկ կողմ թող-
լով այս մրցակցութիւնը որ կործանման կ'առաջնորդէ քան շահու։

×

Առեղծուածային ու տրամաբանութենէ բացարձակապէս զուրկ
յօդուածի մը մէջ՝ զոր «Արեւելք» հրատարակած էր (Յ հոկտ.) եւ
զոր մասամբ միայն հասկցանք՝ իր ամբողջական յայտնութիւնը
դիւրացնող բանալի մը չունենալով ձեռքերնիս, Բօթի այլ եւս նը-
շանաւոր թարգմանիչը Հայ պարբերականները նմանցուցեր է տի-
պար ագարակներու, որոնց մէջ «Էն ընտիր կենդանիները կը բուծ-
ուին» եղեր. ուրիշ կերպ ըսելով՝ «արուեստական հաւնոցներ» ուր
բարեխառն ջերմութեան մը տակ կը թխուին գրականութեան ա-
պագայ սերունդին վառեակները, եւ ուր, առտուրնէ մինչեւ իրի-
կուն, կը ճուան նորափետուր դեղնակտուցներու երամ երամ
խումբեր»։ Չենք ուզեր կասկածի ենթարկել այդ շնորհալի պա-
րօնին անկեղծութիւնը, ո՛չ ալ բովանդակ արժէքը ան բազաքա-
վարութեան՝ որով հաճեր է պատուել Հայ պարբերականները։
Բայց պէտք կը տեսնենք նոյնչափ քաղաքավարութեամբ դիտել
տալու իրեն թէ պարբերական թերթերու այդ ենթագրական ա-
գարակներուն մէջ չէ մնացած ասպաստան մը ուր իր կարգին ե-
կած ճարակած չըլլայ, եւ հաստատել սա կարեւոր կէտը թէ իր
յայտնութենէն, — այսինքն աշխատակցիլ սկսելէն առաջ, — ոչ ոք
մտքէն անցուցած էր այդ աստիճան պատուաբեր դատողութեան
մը ենթարկելու Հայ պարբերականները։ Գալով «վառեակ»ի օ-
թեկ նմանութեան՝ որով բարեհաճեր է մեծարել պարբերականնե-
րու աշխատակիցները, սրամտութեան աստիճան մըն է՝ որու մասին
վիճիլը աւելորդ է անշուշտ, եւ որ սակայն մեր վրայ հարկ կը
դնէ նոյնքան սրամտութեամբ պատասխանելու թէ անամիտ սա-
գերու եւ կոկոզավիղ հնդկահաւերու խումբի մը մէջ, վառեակնե-
րը կրկին ամէնէն համակրելի արարածները կը մնան։

ՄՈՒՈՐԱԿ

Արտոնատէր Ա. ՍԱԿԱՆԱՆ

ՏԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԿԱՆԱՆ

ԻՒՆԻՕՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՀՐԴԵՅԻ ԵՒ ԿԵՆԱՑ ՃԻՒՂ Հաստատեալ ի Բարիզ 1828 — 1829

ՀՐԴԵՅԻ ՃԻՒՂ

Մինչ 1902ի վերջ հատուցեալ շնորհք	274 Միլիոն ֆր.
1902ին գանձուած ապահովագրին	24 » »
Դրամագլուխ եւ պահեստ	119 » »
Ապահովագրեալ դրամագլուխ	21 1/2 Միլիոն »

ԿԵՆԱՑ ՃԻՒՂ

Մինչ 1902ի վերջ հատուցեալ շնորհք	129 Միլիոն ֆր.
1902ին գանձուած ապահովագրին	12 » »
Ընթացիկ ապահովագրութիւնք	272 » »
Դրամագլուխ եւ պահեստք	158 » »

որ ընթացիկ ապահովագրութեանց գումարին հետ կը համեմատուի 52.21% — ինչ որ «Իւնիօն»ի ապահովագրելոց կ'ընծայէ հսկայ եւ քաղխաւորութիւն մը ՈՐՈՒՆ ՆՄԱՆԸ ԿԱՐԵԼԻ ՁԷ ԳՏՆԵԼ ԱՐԵՒԵԼԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾՈՂ ՈՒՐԻՇ ՈՒ ԵՒ Է ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՔՈՎ:

Արեւելքի համար մասնաւոր սակացոյց գեղջեալ գիներով: Նպաստաւոր պայմաններ անհամեմատ կերպով աւելի գերադանց քան ուրիշ ո՛ր եւ է ընկերութեան պայմանները: Շահաբաժիններու տարուէ տարի անմիջական վճարում, որով «Իւնիօն»ի ապահովագրութեան ջերմ են այն վնասներէն եւ յուսախաբութիւններէն, որոց կ'ենթարկուին միշտ այն անձինք, որ Շահաբաժիններու բարդման ՅՈՒՒՒ ԵՒ ՎՆԱՍՏԱԿԱՐ դրութեամբ գործող ընկերութեանց կ'ապահովագրուին:

Ընկերութեան դրամատունն է ՕՍՄ. ԿԱՅՍ. ՊԱՆՔԱՆ:
Թուրքիոյ եւ Արեւելքի Տնօրէն ՍԻՄՕՆ ՔԱՅՍԵՐԼԵԱՆ

Կենաց ճիւղին Տեսուչ ՄԻՀՐԱՆ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Սքամպոյ, Սուրբան Համամ, Բասաժ Քաբըրճոյոյ

Դեր Գործակալութիւն, Ղալաթիա Ինայէթ Խան

Գործակալութիւնք Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքաց մէջ

4—10

ՀԵԼՎԵՏԻԱ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հրդեհի, կենաց եւ ծովային արկածներու դէմ

Ընդհանուր ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ռ. ՍԻՑ ԵՒ ԸՆԿ.

Կալէն, Պիտեր-Թիէրի Կալէն, 23, 24, 25

4—10

ՖԵՆԻՔՍ ՕԹՐԻՇԻԷՆ

ԿԵՆԱՑ, ՇՐԴԵՂԻ, ԾՈՎՈՒ

ԿԱՅՍ. ԹԱԳ. ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐՀԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ՎԻԷՆԱ 1860ԻՆ

Դրասենեակ՝ Հաճօրսիս խան, քիւ 52, 53, 54, 55, 56

Լիազօր ներկայացուցիչ՝ Գ. ՖԵՐԱՏԵԱՆ

Ֆենիքս Օթրիշիէն Ընկերութեան կենաց ապահովագրութեան օրինակ մը.— Յն. տարեկան մէկը որ կ'ուզէ ապահովագրուիլ Ֆէնիքս Օթրիշիէն Ընկերութեան 20,000 Ֆր. եւ քսանհինգ տարուան համար, տարեկան 925.80 Ֆր. պիտի վճարէ ու պայմանաժամուն պիտի ստանայ 31,266 Ֆր. Նշուեն դրամ ամբողջովին. Իսկ եթէ մեռնի զոր օրինակ, 10 տարին, իր ժառանգորդները անմիջապէս պիտի ստանան 21,314.62 Ֆր.: Այս ամէն գումարները ԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ չեն, այլ ԻՐԱԿԱՆ, եւ Ֆէնիքս Օթրիշիէն Ընկերութիւնն այս գումարներուն վճարումը կ'երաշխաւորէ իր բոլորով:

4—10

ՕՐՈՒԱՆ ՄԵԾ ՅԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ԾՐՐՈՂԻ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԻՆԿԷՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Բերա, Մեծ-Փողոց քիւ 343 եւ 343 կրկին

Պօն Մարշէին դէմ

Ամէն օր բաց է մուտքը աղատ

2—10

ՔԵՍ ԲԱԴԵՌՆԷԼ

ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հիմնեալ ի Բարիզ 1841

Կը գործէ ֆրանսական կառավարութեան հսկողութեան եւ հակակշորին տակ

Ակիզքէն ի վեր ապահովագրեալներու եղած վճարում Ֆր.	300,000,000
Ակիզքէն ի վեր արձանագրեալ ապահովագրութիւնք	> 700,000,000
Ընթացիկ ապահովագրութիւնք	> 85,000,000
Դրամադրուի եւ պահեստ	> 62,750,000

Ուրեմն ընթացիկ ապահովագրութեանց գումարին վրայ պահեստի համեմատութիւնն է $74\frac{0}{10}$, որով ՔԵՍ ԲԱԴԵՌՆԷԼԻ ընծայած երաշխաւորութիւնը գեր ի վեր կը հանդիսանայ ուրիշ ընկերութեանց ցոյց տուած երաշխաւորութեանէն:

Ընկերութեան Վարչական Խորհուրդը կազմուած է Ֆրանսայի ամէնէն նշանաւոր դրամատէրներէն:

Թուրքիոյ Տնօրէն ԳԱՌՆԻԿ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ

Սթամպուլ, Սուլթան Համաժ, Բանաժ Քաղըրճըզլու

Ընկերութեան վրայ տեղեկութիւն առնելու համար զիմի

ՔՐԷՏԻ ԼԻՕՆԷԻ

1—10

Պ Ա Լ Ք Ա Ն

Առանձնաշնորհեալ Ազգային Ապահովագրական Հնկերութիւն
Ի Ս Օ Ֆ Ի Ա

Դրամագլուխ 7,500,000 Ֆր.

Դրամատունք բնկերութեան՝

Պուլկար Ազգ. Դրամատուն՝ Սօֆիա, Անգլեաւատրիական Դրամատուն՝ Լոնտոն, Տոյչէ Պանք՝ Պերլին, Օսմ. Կայս. Դրամատուն՝ Բարիզ, Բրէտի Լիոնէ՝ Կ. Պոլիս: 4—10

Գործակալութիւնք Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ
Ընդհ. Ներկայացուցիչ Թուրքիոյ Ա Ր Շ Ա Կ Ո Ւ Ն Ճ Ե Ա Ն
Կ. Պոլիս, Ղալաթիա, Պանք Օթոմանիւն դէմ, Թաճթապուրուն խան

ՏԻ ԼՈՒԻ ԵՌԻՆԻԸՆ ԷՆՏ ՔՐԱՈՒՆ

(The Law Union & Crown)

ԱՆԳԼ. ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ԸՆԿ.

Հրդեհի, Կեանքի և Արկածի դէմ
Հիմնուած 1825ին Լոնտոնի մէջ

Դրամագլուխ 1,500,000 Ա. Ո.

Պահեստի դրամ 4,800,000 " "

Ընդհ. Ներկայացուցիչ Թուրքիոյ
Ridley, Rowell & Co

Կալաթա, Քեօլեօղլու խան քիւ 9—10
4—10

ՈՒԷՍԴԸՐՆ

Հ Ր Դ Ե Հ Ի Դ Լ Մ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿ.

Հիմնեալ 1851ին

Հատուցուած շինաներու գումարը	Անգլ. Ոսկի 6000000
Պատրաստ դրամ եւ տարեկան հասոյթ	> > 1250000
Վճարեալ դրամագլուխ	> > 410000

Հրապարակիւ ծանօթ ֆրանսական եւ գերմանական ընկերու-
թեանց դրամագլուխը 100,000էն աւելի չէ:

«Ուէսդըրն» Ընկ.ը հրդեհի դէմ ամէն կարգի գործեր կ'ապա-
հովագրէ: Վնասները տեղւոյն վրայ եւ անմիջապէս կը հատուցանէ:

1—10

Ներկայացուցիչ Թուրքիոյ
ԳԱՌՆԻԿ ԱՍՏՈՒԱՅԱՏՈՒՐ

Պոլիս, Սուլթան Համամ, Բաթըրճը Օղլու խան թիւ 43

VICTORIA DE BERLIN

ՑԱՄԱՔԱՅԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՊԱՅՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՏԸ ՊԵՌԼԷՆ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԱՄԷՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԳՈՒԾԱԴՐԷ ՈՐՆԻ ԿԵԱՆՔԻ, ՕԺԻՄԻ, ԱՐԿԱԾԻ, ԾՄԱՆ ԹՈՂԱԿԻ ՃԻՂԵՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅԱՆ 1853 20 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻՆ ԱՐՋԱՅԱԿԱՆ ՀՐՈՎԱՐՈՒՄԻՆ ԵՒ ՈՆՂՂԱԿԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅՈՂՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՔԵԼ:

ՎԻՔԹՈՐԻԱ ՏԸ ՊԵՐԼԷՆ ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՅՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՐՆԻ ԹԷ՝ ԲԺՂԿԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՄԻ ԵՒ ԹԷ ՎՈՐԱՆԳ ԲԺՂԿԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆԳ ԲԺՂԿԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԵՂԱԾ ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՅՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՆ ՎճԱՐՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՐԱԹԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱՎՃԱՐՆԵՐՈՎ ԱՆՂԻ ԿՈՆՏԵՆԱՆ, ՍԿՍԵԱՂ 5 ՂՐՈՆԶԷՆ

Ապահովագրեալ գումար 1902/ին	Ֆր.	1,244,457.577
Պահեստի դրամ 1902/ին	»	451,284.214

ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆՆԵՐԸ

Օսմ. կայս. Պանքա

Քրետի Լիոնե

Լիազոր Ընդհ. Ներկայացուցիչ

ՄԻՀՐԱՆ ՍԻՆԷՄ ԳԱԼՅԱՅԵԱՆ

4—10

Պոլիս, Քաղրքըրօղլու խան, թիւ 45 եւ 45 Բ.

PHOENIX ASSURANCE COMPANY LTD OF LONDON

Դրամագլուխ եւ պահեստի դրամ Ա. Ո. 4,500,000

Տարեկան հատոյթ Ա. Ո. 1,500,000

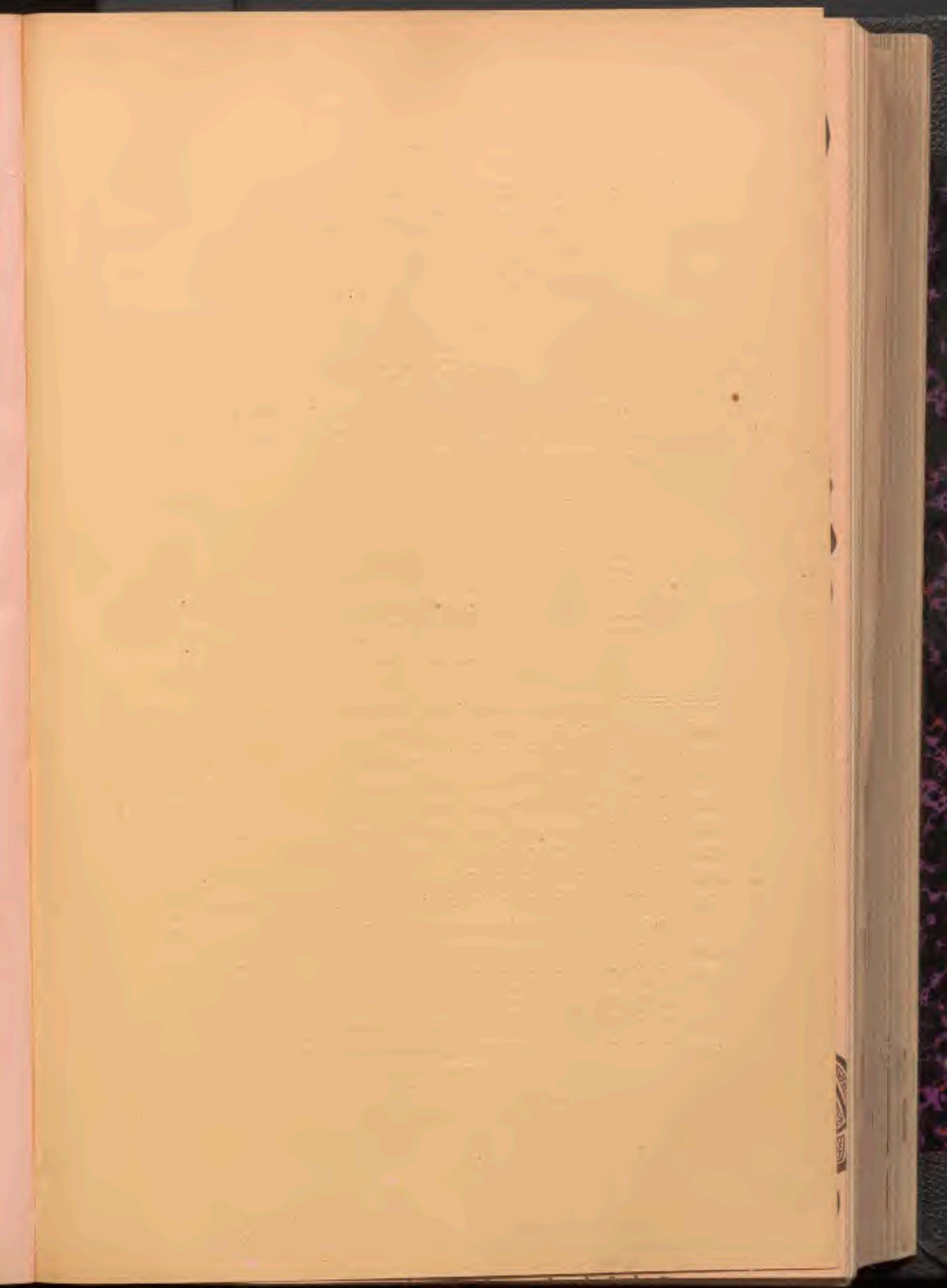

«ՖԻՆԻՔՍ» 121 տարեկ է ՎԵՐ ՀԻՄՆՈՒԹ ՍՈՍԿ ՀՐԴԵՆԻ ԱՊԱՅՈՎԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՄԷ ԵՒ ԳԱՐԴ ՀԱՏՈՒԵԾ Է ՎՈՐԱՆԳ ԶԱՆ 26,000,000 Ա. Ո. ՎՆԱՍՈՒՅ ՀԱՄԱՐ:

«ՖԻՆԻՔՍ» Կ'ԱՊԱՅՈՎԱԳՐԷ ՀՐԴԵՆԻ ԵՒ ԿԱՅԺԱԿԻ ՂԷՄ ՆԷՆՔ, ԿԱՐԱՎ ԻՔ ԵՒ ԱՊՐԱՆՔ յՈՅԺ ՆԱԿԱՍՏԱԼՈՐ ԱՊԱՅՈՎԱՆՆԵՐՈՎ:

ԴԻՄԵԼ ՎՈ ԼԻԱԶՈՐ ԸՆԴՀ. ԳՈՐԾԱԿԱԼ ՊՈԼՈՅ ԵՒ ԳԱԼԱՌԱՅ Դ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ ՂԱՊԱՔԻԱ, ՎԻՔԱՊԻԱ խան, Պանք Օթոմանի բով. ՋՁՁԻՅ ՔԻՍՔՆԵՐՈՒ (Inspecteur des Risques) Ա. ԷՆՔՍԷՐՃԵԱՆ

4—10

Paris, le 15 Mars 1872, Rue F. Ki-Zaboué, N° 72

JOURNAL "DZAGHIK"

Le Journal "Dzaghiq" paraît tous les jours, sauf le dimanche et les fêtes.

Abonnement annuel, 12 francs.

Le prix de la copie est de 1 franc.

Le Directeur, M. Dzaghiq.

Le Journal "Dzaghiq" est publié par le Comité de la presse arménienne de Paris, sous le patronage de la Société arménienne de France.

Le Directeur, M. Dzaghiq.

Le Journal "Dzaghiq" est publié par le Comité de la presse arménienne de Paris, sous le patronage de la Société arménienne de France.

Le Directeur, M. Dzaghiq.

Le Journal "Dzaghiq" est publié par le Comité de la presse arménienne de Paris, sous le patronage de la Société arménienne de France.

Le Directeur, M. Dzaghiq.

Le Journal "Dzaghiq" est publié par le Comité de la presse arménienne de Paris, sous le patronage de la Société arménienne de France.

Le Directeur, M. Dzaghiq.

TABLEAU DES ABONNEMENTS

1872	Abonnement annuel	12 francs
1873	Abonnement annuel	12 francs
1874	Abonnement annuel	12 francs
1875	Abonnement annuel	12 francs
1876	Abonnement annuel	12 francs
1877	Abonnement annuel	12 francs
1878	Abonnement annuel	12 francs
1879	Abonnement annuel	12 francs
1880	Abonnement annuel	12 francs
1881	Abonnement annuel	12 francs
1882	Abonnement annuel	12 francs
1883	Abonnement annuel	12 francs
1884	Abonnement annuel	12 francs
1885	Abonnement annuel	12 francs
1886	Abonnement annuel	12 francs
1887	Abonnement annuel	12 francs
1888	Abonnement annuel	12 francs
1889	Abonnement annuel	12 francs
1890	Abonnement annuel	12 francs

Le Directeur, M. Dzaghiq.